

## Nieznane karty z historii psychologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego

Adam Biela\*

*Instytut Psychologii*

*Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie*

THE UNKNOWN HISTORY OF PSYCHOLOGY DEVELOPED  
AT THE CATHOLIC UNIVERSITY OF LUBLIN

**Abstract.** This paper aims to show the unknown events, facts, publications and interpretations related to the persons who had founded and developed psychology at the university previously known as the University of Lublin, later called the Catholic University of Lublin (KUL), and currently its name is John Paul II Catholic University of Lublin to honor Karol Wojtyła who was a professor at this university for 23 years until he became the Pope. An unprecedented event of this history is that this university was founded by a psychology professor who realized how important it was for Poland, which proclaimed its independence in November 1918, to organize a new university to educate the intelligentsia for public service and integrating the state after the years of partitions. This is a historical and psychological phenomenon that The Rev. Prof. Dr. Idzi Radziszewski, as a psychologist with a really deep intuition and high top management competencies, started the first academic year at the University at Lublin as the first in Poland on December 3<sup>rd</sup> 1918, i.e. the very next month after Poland became free from the occupying armies. Moreover, the first rector of KUL recommended to teach psychology to the students of all university departments as he thought that psychology would give good background to integrate the students and to create the academic atmosphere in the new university. Three following periods of teaching and researching in psychology at KUL will be presented: (1) the interwar 1918-1939 (i.e. between World War I and World War II); (2) the time from 1944 to 1980 (i.e. the new political reality in Poland after the war and the beginning of the “Solidarność” changes); (3) the time from 1981 to 2010 where Poland faced the macroeconomic changes.

Każde środowisko akademickie ma swoją niepowtarzalną historię oraz specyficzne pole oddziaływania na naukę, szkolnictwo, wychowanie, relacje spo-

---

\* Adres do korespondencji: Adam Biela, Instytut Psychologii, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: bielaada@kul.lublin.pl

leczne, gospodarcze i polityczne. Jednocześnie te czynniki kształtują wizerunek danego środowiska, decydując o jego percepcji i ocenie zarówno przez społeczeństwo, jak i przez świat nauki. Głównym celem tego artykułu jest przedstawienie nieznanych lub mało znanych kart z historii psychologii na Uniwersytecie Lubelskim, który – jako pierwsza uczelnia wyższa w niepodległej Polsce – rozpoczął swą działalność w 1918 roku, a od 1938 jest znany pod nazwą Katolicki Uniwersytet Lubelski.

Na kanwie przeglądu tych kart staram się odpowiedzieć na dwa pytania: (1) Jaką rolę odegrała psychologia KUL-owska w kształtowaniu środowiska i klimatu akademickiego w swojej macierzystej Uczelni? oraz (2) Jakie znaczenie miała psychologia uprawiana w KUL-u dla polskiej psychologii?

Artykuł składa się z trzech chronologicznie zorganizowanych części, które dotyczą psychologii: (1) w okresie międzywojennym; (2) w ramach Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej oraz (3) Wydziału Nauk Społecznych<sup>1</sup>.

#### PSYCHOLOGIA NA KATOLICKIM UNIWERSYTECIE LUBELSKIM W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM

Jedną z najbardziej charakterystycznych cech KUL-u była obecność psychologii już u samego zarania uczelni, gdyż założyciel i twórca Uniwersytetu, Idzi Radziszewski, był z wykształcenia psychologiem. Chcę przez to podkreślić unikalny aspekt tego wydarzenia – oto Uniwersytet Lubelski został założony przez psychologa, gruntownie wykształconego w zakresie przyrodniczych i filozoficznych podstaw psychologii na Katolickim Uniwersytecie Louvain, w Belgii.

Po ukończeniu studiów filozoficznych i teologicznych w Seminarium Duchownym we Włocławku Idzi Radziszewski kontynuował studia teologiczne w Cesarskiej Akademii Duchownej w Petersburgu, zwieńczone przyjęciem święceń kapłańskich oraz uzyskaniem tytułu magistra teologii w 1897 roku. Jednak największy wpływ na formację intelektualną Radziszewskiego wywarły studia filozoficzne, odbyte w latach 1898-1900 w Wyższym Instytucie Filozoficznym na Katolickim Uniwersytecie Louvain, pod kierunkiem Désiré Merciera, który był jednocześnie filozofem i psychologiem (Janeczek, Maciołka, Charzyński, 2009). Przygotowane przez niego podręczniki psychologii ogólnej i historii psychologii były znane w Europie, w tym również w Polsce (Mercier,

---

<sup>1</sup> Niniejsze opracowanie powstało we współpracy ze wszystkimi katedrami tworzącymi obecnie Instytut Psychologii KUL. Chciałbym zauważyć, że już samo jego przygotowanie jest dowodem integracji środowiska, a prezentowany tekst może posłużyć do lepszego poznania się polskich psychologów poprzez przybliżenie gruntu, z którego nasze środowiska naukowe wyrosły i które stanowią tożsamościowe *cum fundamento in re*. W przygotowaniu artykułu posługiwałem się już opublikowanymi materiałami źródłowymi na temat psychologii w KUL-u, autorstwa Chlewińskiego (1964), Pastuszki (1965a), Leszczuka i Płużek (1968) oraz Prężyzny (1993).

1900, 1901), a studia psychologiczne na tym uniwersytecie spełniały najwyższe standardy naukowe. Do tych standardów należało laboratorium psychologiczne, wyposażone w odpowiednie techniki i aparaturę umożliwiającą prowadzenie eksperymentów psychofizycznych i psychofizjologicznych, badań eksperymentalnych nad pamięcią oraz nad biologicznymi podstawami funkcjonowania człowieka. Radziszewski specjalizował się w psychologii fizjologicznej oraz w biologicznych podstawach psychologii, uczestnicząc w pracach laboratorium fizycznego, chemicznego i psychofizjologicznego. Uwieńczeniem jego studiów była rozprawa doktorska pt. *De ideae religionis genesis in evolutionismo Darwino-Spenceriano*, napisana pod kierunkiem Merciera. Na podstawie tej rozprawy powstało kilka prac Radziszewskiego, opublikowanych seryjnie na łamach *Ateneum Kapłańskiego*, w latach 1909-1911. Ich całościowe wydanie mieści się w *Pismach* (Radziszewski, 2009), opracowanych przez Stanisława Janeczka, Michała Maciołka, Rafała Charzyńskiego i wydanych nakładem Wydawnictwa KUL w 2009 roku. Analiza prac Radziszewskiego wskazuje na to, że przede wszystkim interesował go psychologiczny problem genezy religii: czy człowiek – analizując otaczający świat oraz siebie samego dzięki naturalnym zdolnościom umysłowym, emocjonalnym i dążeńiowo-wolitywnym – doszedł samodzielnie do odkrycia relacji z osobową rzeczywistością transcendentną? Zdaniem Radziszewskiego, odkrycie to wykazuje cechy istotowej tożsamości zarówno u człowieka z tzw. kultur pierwotnych, jak i u najtęższych umysłów współczesnych, którym kontakt ze światem przyrody pozwolił odkryć rzeczywistość transcendentną.

Charakterystyczną cechą psychologii z przełomu XIX i XX wieku, uprawianej na dobrych uniwersytetach, były gruntowne podstawy filozoficzne i przyrodnicze. Trzeba pamiętać, że wówczas już powszechnie działały laboratoria psychologiczne, a psychologię uznawano za naukę przyrodniczą, zarówno z uwagi na przedmiot jej badań, jak i na metody typowe dla nauk przyrodniczych. Jednocześnie nie zrywano genetycznych i historycznych związków z filozofią, a psychologia była często traktowana jako jeden z działów filozofii. Taki profil wykształcenia uzyskał Idzi Radziszewski. Po ukończeniu studiów w Louvain odbył wyjazdy studyjne do Anglii, Francji, Austrii, Włoch, Niemiec i Szwajcarii w celu poznania tamtejszych środowisk uniwersyteckich pod kątem struktur organizacyjnych, zaplecza laboratoryjno-badawczego, wiodących teorii naukowych i kierunków badawczych. Zdobyte doświadczenia okazały się nieocenione. Po powrocie do kraju w 1901 roku Radziszewski starał się zintegrować uczonych z różnych zaborów. Działania te podejmował najpierw jako wicerektor, a później rektor Seminarium Duchownego we Włocławku, m.in. zakładając (w 1909 roku) interdyscyplinarne czasopismo dla księży – *Ateneum Kapłańskie* – w celu stymulacji ich rozwoju naukowego<sup>2</sup>. Ponadto Radziszew-

---

<sup>2</sup> W *Ateneum Kapłańskim* ukazało się w 1909 roku pierwsze sprawozdanie z Pierwszego Zjazdu Neurologów, Psychiatrów i Psychologów Polskich, który odbył się w Warszawie w dniach 11-13 października 1909 roku z inicjatywy Warszawskiego

ski wniósł wielki wkład do rozwoju Akademii Duchownej w Petersburgu, kształcącej polską młodzież na poziomie uniwersyteckim i kontynuującej tradycje Uniwersytetu Wileńskiego, zamkniętego (w 1832 roku) przez cara w odwecie za powstanie listopadowe. Radziszewski był rektorem tej uczelni w burzliwych latach 1914-1918, przyczyniając się do ożywienia jej aktywności naukowej. Dał temu najlepszy przykład, uzyskując (w 1917 roku) kolejny doktorat, tym razem w zakresie teologii.

Jako filozof i psycholog oraz organizator życia naukowego, obeznany w relacjach międzynarodowych i w mentalności ówczesnych ludzi, Radziszewski trafnie przewidział rozpad układów politycznych w Europie Wschodniej i Środkowej. Przykładowo, powstanie niepodległej Polski uważał za zdarzenie niewątpliwe. Był przekonany, że zwłaszcza na Lubelszczyźnie będzie potrzebny nowy uniwersytet dla kształcenia kadr inteligencji do pracy w szkolnictwie, sądownictwie i w administracji państwowej. Udał się więc do Lublina (po uzyskaniu odpowiednich dokumentów od bolszewickich władz w Petersburgu) i już 3 grudnia 1918 roku odbyła się pierwsza inauguracja roku akademickiego w Uniwersytecie Lubelskim. Radziszewski został jego rektorem, a w latach 1919-1922 wykładał psychologię na wszystkich czterech wydziałach, tworzących nową uczelnię. Świadectwem jego działalności są litografowane rękopisy studentów uczestniczących w tych wykładach<sup>3</sup>. Uważam, że swymi wykładami z psychologii ukształtował na tyle trwałą potrzebę kształcenia psychologicznego na wszystkich kierunkach studiów, że praktyka ta przetrwała kolejne reorganizacje ich programów.

W tym kontekście warto wskazać zasługi Radziszewskiego dla polskiej psychologii. Uważam, że dotyczą one: (1) upowszechnienia koncepcji psychologii jako dyscypliny przyrodniczej mającej organiczne związki z filozofią; (2) rozwijania metod laboratoryjno-doświadczalnych jako podstawowych dla badań psychologicznych; (3) systematyzacji subdyscyplin psychologicznych (ze wskazaniem miejsca dla psychofizjologii); (4) rozwinięcia teorii zmysłu równowagi jako tzw. czucia geometrycznego oraz narządu zmysłu arytmetycznego zlokalizowanego w uchu wewnętrznym; (5) stworzenia oryginalnej teorii genezy religii w oparciu o analizę psychologiczną myślenia ludzi z kultur pierwotnych. Ta synteza wymaga szerszego rozwinięcia w ramach innego opracowania. Tutaj można tylko postawić pytanie: czy z prac Radziszewskiego wynikają przesłania aktualne dla współczesnego psychologa?

Według mnie – tak, ponieważ uznawał on, że psychologia jest nauką autonomiczną, którą należy uprawiać metodami empirycznymi. Jego zdaniem, ta dyscyplina ma ogromny potencjał badawczy. Jej przestrzeń wypełniają problemy dotyczące myślenia, poznania zmysłowego, genezy religii, kultury,

---

Towarzystwa Lekarskiego i Psychologicznego. Autorem sprawozdania był ks. I. Radziszewski.

<sup>3</sup> *Psychologia. Notatki z wykładów ks. I. Radziszewskiego*. Lublin: Wydawnictwo Sekcji Skryptów Bratniej Pomocy Studentów KUL 1922. Pełny wykaz bibliografii prac I. Radziszewskiego podaje Nowodworski (1962).

pracy, organizacji, uzdolnień (także wybitnych i genialnych), psychopatologii, psychofizjologii, neuropsychologii. Przesłanie to można określić jako perspektywę wyodrębniającej się z filozofii nowej dyscypliny naukowej opartej na metodach nauk przyrodniczych.

Inne przesłanie Radziszewskiego dotyczy relacji między psychologią a filozofią. Uważa on, że chociaż psychologia uzyskała samodzielność naukową i stała się nauką uprawianą metodami przyrodniczymi, to jednak nie zerwała więzi z filozofią, uznając jej inspiracyjno-heurystyczną rolę dla własnych teorii i badań. Mimo odmienności statusu metodologicznego filozofii i teologii oraz nauk przyrodniczych, Radziszewski (1913) nie dostrzegał sprzeczności między ustaleniami tych dyscyplin. Nie można bowiem mieszać płaszczyzn ontologicznych określających przedmiot ich zainteresowań, epistemologii określających różne źródła poznania i kryteria prawdy oraz metod badawczych konstytuujących status metodologiczny tych dziedzin nauki.

Trzecie przesłanie Radziszewskiego (1911) wywodzi się z analizy myślenia ludzi z kultur pierwotnych, dotyczącej kwestii egzystencjalnych i religijnych. Chodzi o genezę religii, której fundament psychologiczny można odnaleźć w ludzkim myśleniu na temat odpowiedniości relacji: twórcze działanie człowieka jako osoby a stwórcze działanie siły transcendentalnej – Boga jako osoby. Materiałem dla oryginalnych analiz psychologicznych Radziszewskiego były raporty z badań antropologiczno-etnograficznych. Co więcej, dokonał on analizy porównawczej myślenia (opartego na sformułowanym wyżej schemacie) dwóch współczesnych sobie grup ludzi: przedstawicieli tzw. kultur pierwotnych oraz najwybitniejszych reprezentantów nauk przyrodniczych (fizyków, chemików, fizjologów). Ogólny wniosek z jego analiz jest fascynujący: myślenie człowieka o kwestiach egzystencjalno-religijnych nie różni się w zasadniczych aspektach. Oznacza to jedność natury ludzkiej w zakresie ujmowania rzeczywistości transcendentalnej jako relacji osobowej.

Należy także wymienić przesłanie pedagogiczne Radziszewskiego, wyrażające się w tym, iż KUL-owska psychologia współtworzy historię Uczelni (Prężyna, 1993), a wykłady z podstaw tej dyscypliny naukowej współtworzą minimum programowe każdego kierunku studiów. Można tylko życzyć współczesnym psychologom, żeby ta reguła obowiązywała na każdym uniwersytecie.

Charakterystyczna dla Idziego Radziszewskiego była umiejętność wykorzystania wiedzy psychologicznej, systematyczność w dążeniu do celu, głęboka potrzeba poznania naukowego i bezkompromisowość w dążeniu do prawdy, rozległe horyzonty myślowe, skromność i wysoka kultura osobista, dojrzałość metodologiczna w polemikach naukowych, umiłowanie Kościoła oraz głęboki patriotyzm. To dzięki jego dalekowzroczności politycznej, uzdolnieniom menedżerskim i organizatorskim powstał u zarania II Rzeczypospolitej uniwersytet kształcący kadrę nauczycieli, prawników, pracowników administracji, profesorów seminariów duchownych oraz lekarzy. Idzi Radziszewski zmarł przedwcześnie, bo już w 1922 roku, a więc cztery lata po otwarciu uczelni. W orszaku żałobnym odprowadzili go na cmentarz przedstawiciele najwyższych władz państwowych, biskupi reprezentujący Episkopat Polski, duchowni ewangelic-

cy, prawosławni oraz wyznania Mojżeszowego – dając dowód, iż cenią w nim nie tylko uczonego i założyciela uniwersytetu, lecz przede wszystkim człowieka, który swą wiedzę psychologiczną i mądrość życiową potrafił wykorzystać do integrowania ludzi i tworzenia dobra wspólnego w odrodzonej Polsce.

Oprócz Idziego Radziszewskiego, w pierwszym roku działalności Uniwersytetu Lubelskiego psychologię doświadczalną (eksperymentalną) wykładał Artur Chojecki. On też prowadził konwersatorium i ćwiczenia z tego przedmiotu dla studentów z wszystkich wydziałów. Po śmierci Radziszewskiego zajęcia z psychologii przejął Stanisław Domińczak. Ponadto na Wydziale Nauk Humanistycznych wykład z psychologii wychowawczej (od roku akademickiego 1921/1922) prowadził Zygmunt Mysłakowski. Od roku akademickiego 1923/1924 psychologię poznania (na wszystkich kierunkach studiów) wykładał Bohdan Rutkiewicz. W tymże roku akademickim wprowadzono również następujące wykłady specjalizacyjne: (1) psychologia dziecka (Tadeusz Strumiłło) – dla studentów Wydziału Teologii, Wydziału Nauk Humanistycznych i Instytutu Pedagogicznego; (2) psychologia mowy (Stanisław Szober) – dla studentów polonistyki. W roku akademickim 1926/1927 Zygmunt Kukulski podjął wykład z psychologii wychowawczej oraz na temat *Psychotechnika a wychowanie*. Dla zilustrowania dydaktyki psychologii w KUL-u podaję spis zajęć dydaktycznych prowadzonych przez Rutkiewicza w latach 1930-1933: (1) wykłady: psychologia ogólna, podstawy biologiczne psychologii eksperymentalnej, stosunek psychologii eksperymentalnej do filozofii; (2) ćwiczenia z psychologii eksperymentalnej; (3) seminarium psychologiczne.

Jako wydarzenie znaczące dla rozwoju psychologii w KUL-u należy uznać objęcie (w roku 1934) przez Józefa Pastuszkę kierownictwa Katedry i Zakładu Psychologii – jako jednostek odrębnych od Zakładu Filozofii. W ich ramach prowadzono (do wybuchu II wojny światowej) następujące zajęcia dydaktyczne: (1) wykłady: psychologia ogólna, psychologia życia religijnego, psychologia woli i uczuć, psychologia eksperymentalna, psychologia i epistemologia poznania, psychologia rozwoju człowieka, charakterologia, metody kształcenia woli, psychologia wychowawcza, techniki i metody pracy naukowej; (2) ćwiczenia z psychologii ogólnej oraz z psychologii eksperymentalnej; (3) proseminarium z psychologii eksperymentalnej; (4) seminarium psychologiczne. Wykłady z psychologii ogólnej obowiązywały studentów wszystkich kierunków studiów, zaś pozostałe zajęcia – tylko studentów z grupy filozoficznej i pedagogicznej. W zależności zaś od specyfiki poszczególnych kierunków studiów starszym studentom proponowano specjalistyczne wykłady z psychologii. Przykładowo, dla studentów pedagogiki odpowiednie okazały się wykłady z psychologii rozwoju dziecka lub z psychologii wychowawczej; dla polonistów – z psychologii mowy, dla prawników – z charakterologii, dla teologów i filozofów – z psychologii poznania. Oceniając ówczesny program dydaktyki psychologii przyznaję, iż był on ambitny, a jednocześnie – realistyczny. Twórca KUL-u potrafił stworzyć właściwy klimat organizacyjny, dzięki któremu jego propozycja programowa rozwijała się zgodnie z własną dynamiką. Istotnym elementem tego klimatu było uznanie psychologii za wspólną płaszczyznę

komunikacji oraz integracji interdyscyplinarnej, co odegrało ważną rolę w budowaniu lubelskiego *universitas*. Psychologia wносиła bowiem perspektywę pogłębienia analiz filologicznych, pedagogicznych, filozoficznych, teologicznych, prawniczych czy ekonomicznych, umożliwiając reprezentantom tych nauk tworzenie atmosfery współpracy.

Na podstawie analizy publikacji pracowników naukowych KUL-u można wyodrębnić kilka wiodących wówczas kierunków badawczych. Zestawiłem je w tabeli 1.

Tabela 1.

**Wiodące tematy badań psychologicznych oraz pracownicy KUL-u realizujący je w dwudziestoleciu międzywojennym**

| Tematyka badań psychologicznych                                                                                       | Pracownicy naukowci realizujący dany problem badawczy                                        |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1. Relacje psychologii z filozofią; psychologia filozoficzna; relacje psychologii z naukami przyrodniczymi i medycyną | ks. prof. dr Idzi Radziszewski<br>ks. prof. dr Józef Pastuszka<br>prof. dr Bohdan Rutkiewicz |
| 2. Zastosowanie pojęć i metod psychologicznych do analizy zagadnień egzystencjalnych i religijnych                    | ks. prof. dr Idzi Radziszewski<br>ks. prof. dr Józef Pastuszka                               |
| 3. Rozwój badań nad spostrzeganiem zmysłowym                                                                          | ks. prof. dr Idzi Radziszewski<br>prof. dr Bohdan Rutkiewicz                                 |
| 4. Rozwój badań eksperymentalnych nad wolą                                                                            | prof. dr Artur Chojecki                                                                      |
| 5. Zastosowanie metod psychologicznych do analiz prawno-karnistycznych                                                | prof. dr Zdzisław Papierkowski                                                               |
| 6. Analiza psychologiczna systemów totalitarnych                                                                      | ks. prof. dr Józef Pastuszka                                                                 |

Opracowanie własne

Szczegółowe omówienie wskazanych kierunków badawczych wymagałoby odrębnego opracowania, dlatego ograniczę się do ich sygnalnej prezentacji. Większość badaczy realizujących te projekty, tj. Radziszewski, Pastuszka, Chojecki, to psychologowie wykształceni za granicą, Papierkowski był prawnikiem karnistą, zaś Rutkiewicz – biologiem cytologiem. Jednak wszyscy wnieśli istotny wkład do psychologii. Przykładowo, badania Radziszewskiego skupiały się na związkach psychologii z filozofią oraz z biologią (fizjologią). Stąd zrodziła się koncepcja zmysłu geometrycznego zlokalizowanego w kanałach półkolistych ucha środkowego oraz zmysłu arytmetycznego zlokalizowanego w narządzie ślimakowym ucha wewnętrznego. Zdzisław Papierkowski (1937, 1931, 1933) podejmował bezpośrednio zagadnienia prawno-psychologiczne oraz uwzględniał aspekty psychologiczne w analizach karnistycznych, zaś Bohdan Rutkiewicz (1913, 1925, 1929, 1931, 1932) wzbogacił wiedzę psycholo-

giczną o jej biologiczne podstawy. Jego ocena jako metodologa była w ówczesnej Europie tak wysoka, iż rektor Katolickiego Uniwersytetu w Mediolanie – Agustino Gemelli – zaproponował mu objęcie Katedry Psychologii na tym uniwersytecie. Rutkiewicz nie przyjął tej propozycji, gdyż wiązałoby się to z koniecznością rezygnacji z pracy w KUL-u.

Po ukończeniu studiów na Wydziale Chemii Politechniki Warszawskiej Artur Chojecki studiował filozofię i psychologię na Uniwersytecie Jagiellońskim. Kolejne lata spędził na studiach w Genewie, gdzie słuchał wykładów Claperede’a i Flournoya, po czym uczestniczył w badaniach prowadzonych w pracowni psychologii eksperymentalnej Pierone’a (Viteljuif pod Paryżem). Na podstawie własnych badań eksperymentalnych Chojecki ogłosił prace dotyczące wpływu woli na wahania uwagi oraz sugestii.

Na odrębne opracowanie zasługuje twórczość naukowa Józefa Pastuszki. W okresie międzywojennym dotyczyła bowiem nowatorskich zagadnień z obszaru psychologii politycznej, głównie – pochodzenia władzy państwowej (Pastuszka, 1926). W okresie kształtowania się niezależnej państwowości polskiej podejmowanie tego rodzaju zagadnień miało charakter patriotyczny i państwowotwórczy. Drugim wątkiem naukowych zainteresowań Pastuszki są rozprawy dotyczące filozofii i psychologii religii. Na szczególną uwagę zasługują opracowania dotyczące filozofii Maxa Schellera, a zwłaszcza koncepcji hierarchii wartości i jej znaczenia psychologicznego (Pastuszka, 1928, 1929), oraz filozofii i psychologii Henry’ego Bergsona (Pastuszka, 1933). Żywym i niesłabnącym nurtem zainteresowań naukowych Pastuszki były także związki psychologii z filozofią. Jeśli chodzi o wielkich filozofów chrześcijańskich, to jego największe zainteresowanie budził św. Augustyn. Pastuszka (1930) określał go „największym psychologiem wśród filozofów”. Należy zgodzić się z tym stwierdzeniem chociażby dlatego, że większość klasyków filozofii tworzyła psychologię (traktowaną jako dział filozofii) na drodze dedukcji z twierdzeń ontologicznych lub epistemologicznych. Natomiast św. Augustyn postępował odwrotnie, tj. najpierw formułował węzłowe pytanie z zakresu psychologii i odpowiadając na nie, dochodził do kwestii filozoficznych.

Spośród naukowych zainteresowań Pastuszki warto również zwrócić uwagę na: (1) analizę ówczesnych teorii psychologicznych; (2) jego ustosunkowanie do ówczesnych ideologii. W ramach pierwszej kategorii chodzi o studium krytyczne na temat psychologii indywidualnej Adlera (Pastuszka, 1938b), zaś w ramach drugiej mieszczą się – unikalne i pierwsze w międzywojennej Polsce – psychologiczne opracowania na temat systemów totalitarnych oraz ich zagrożeń. Najpierw ukazała się analiza psychologiczna dotycząca bolszewizmu i komunizmu jako zagrożenia (Pastuszka, 1938a, 1938b), później – bezpardonowa krytyka rasizmu i faszyzmu (Pastuszka, 1939a, 1939b). Pastuszka miał cywilną odwagę, by przestrzec swoich rodaków zarówno przed zagrożeniem „czerwonym”, jak i „brunatnym”, czego nie zapomnieli mu zarówno Niemcy w czasie okupacji, jak i komuniści w latach terroru stalinowskiego w Polsce.

## PSYCHOLOGIA W LATACH 1944-1981

Wojna przerwała na kilka lat działalność KUL-u, który – podobnie jak inne polskie uczelnie – poniósł dotkliwe straty wśród profesorów i studentów. Niektórzy zginęli z rąk niemieckich okupantów, inni znaleźli się na listach zamordowanych w Katyniu, Miednoje, Charkowie i Starobielsku. Jeszcze innych wywieziono na Wschód, skąd powrócili tylko nieliczni. Takie były losy polskiej inteligencji. Jednak już w listopadzie 1944 roku KUL (jako pierwsza wyższa uczelnia w Polsce) uruchomił zajęcia dydaktyczne. W ramach Wydziału Nauk Humanistycznych zaczęły działać Katedra i Zakład Psychologii, których kierownikiem był nadal Józef Pastuszka.

Wydarzeniem przełomowym dla rozwoju psychologii w KUL-u było utworzenie Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej jako (przewidzianego w statucie) wydziału kościelnego. Dziesiątego listopada 1946 roku została na tym wydziale erygowana Katedra Psychologii, której kierownikiem był dziekan Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Józef Pastuszka. Nowy wydział zgromadził wielu studentów, którzy mogli specjalizować się w psychologii oraz przygotowywać rozprawy magisterskie i doktorskie z tego zakresu (Leszczuk, Płużek, 1968). Wkrótce ujawniła się potrzeba rozbudowy specjalizacji na studiach psychologicznych; 25 maja 1951 roku ustanowiono odrębną i samodzielną grupę studiów psychologicznych na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej; 27 września tego roku utworzono nowe jednostki – Katedrę Psychologii Rozwojowej oraz Katedrę Nauk Pomocniczych Psychologii. W tabeli 2 przedstawiam program studiów psychologicznych zatwierdzony przez ówczesne ministerstwo.

Tabela 2.

**Program nauczania psychologii w roku akademickim 1951/1952 (wykaz nie zawiera ogólnouniwersyteckich przedmiotów filozoficznych)**

| Wykładowca                            | Przedmiot                                                                                               |
|---------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Ks. prof. dr hab. Józef Pastuszka     | Psychologia ogólna; Osobowość ludzka; Wstęp do psychologii; Seminarium z psychologii ogólnej            |
| Ks. prof. dr hab. Mieczysław Dybowski | Psychologia doświadczalna; Psychologia pracy; Motywacja woli; Metody psychologii doświadczalnej         |
| Prof. dr hab. Władysława Mielczarska  | Psychologia rozwojowa; Wybrane zagadnienia z psychologii rozwojowej; Ćwiczenia z psychologii rozwojowej |
| Ks. prof. dr hab. Władysław Kałkowski | Biologia; Psychologia zwierząt                                                                          |
| Prof. dr hab. Stefan Kunowski         | Pedagogika                                                                                              |
| Prof. dr hab. Jerzy Strojnowski       | Anatomia i fizjologia człowieka; Psychopatologia                                                        |
| Dr Zofia Plewicka                     | Ćwiczenia z psychologii ogólnej                                                                         |
| Dr Helena Radomska-Strzemecka         | Metody badania inteligencji; Ćwiczenia z metod badania inteligencji                                     |
| Dr Stanisław Trzebiński               | Ćwiczenia z biologii (anatomia i fizjologia człowieka)                                                  |

Źródło: Leszczuk, Płużek (1968)

Niestety, w 1952 roku „opuścił” katedrę psychologii Józef Pastuszka, który powrócił na uczelnię dopiero w lutym 1957 (Leszczuk, Płużek, 1968). Znajac realia PRL-u, należy rozumieć, iż ten fragment przywołanego opracowania został „zredagowany” pod dyktando Urzędu Kontroli Prasy i Widowisk. Z relacji naocznych świadków wynika bowiem, że Urząd Bezpieczeństwa zidentyfikował wreszcie autora psychologicznych analiz bolszewizmu i komunizmu z okresu międzywojennego i postanowił nałożyć na niego dotkliwe sankcje. Usunął go z uniwersytetu i zakazał wszelkich kontaktów z młodzieżą. Dopiero po śmierci Stalina i po „odwilży” z 1956 roku zezwolono Pastuszcze na powrót do środowiska uniwersyteckiego.

W następnych latach program nauczania psychologii był ciągle wzbogacany i aktualizowany w zależności od osiągnięć psychologii światowej. W 1952 roku wprowadzono nowy wykład specjalistyczny na temat struktury sądów oraz seminarium z psychologii myślenia. Te zajęcia powierzono Piotrowi Chojnackiemu. Wykłady z psychologii przestępstwa prowadził Zdzisław Papierkowski; z ośrodkowego układu nerwowego – Jerzy Stojnowski; z psychologii rozwojowej, psychologii dziecka i psychologii wychowawczej – Władysława Mielczarska, a od 1954 roku Natalia Reuttowa. Po przeniesieniu się Mieczysława Dybowskiego na Uniwersytet Poznański zajęcia z psychologii doświadczalnej przejął Józef Reutt. Z kolei wykłady z biologii prowadził (do końca roku akademickiego 1955/1956) Józef Szuleta. Kolejnym znaczącym wydarzeniem było wprowadzenie (w 1956 roku) do programu wykładów z psychologii klinicznej, które powierzono Kazimierzowi Dąbrowskiemu.

Program studiów z lat 1951-1956 można uznać za nowoczesny, a ponadto – jedyny w kraju, gdyż od 1951 roku programy psychologii na uczelniach państwowych były zredukowane do neurologii i psychiatrii (Prężyna, 1993). Taki trend dominował w krajach „bloku socjalistycznego”, gdzie – w myśl zasad skrajnie pojętego „uściślenia” psychologii – usiłowano sprowadzić ją do nauki o wyższych czynnościach układu nerwowego. Życie psychiczne było w jej ramach interpretowane jako ciąg procesów warunkowania. Zgodnie z obowiązującą ideologią przystąpiono też do pryncypialnej krytyki testów psychologicznych – jako „narzędzi dyskryminacji burżuazyjnej”. Posuwano się niestety do działań radykalnych, polegających na fizycznym niszczeniu testów. Taki klimat „naukowy” sprzyjał likwidacji nie tylko studiów psychologicznych, lecz i psychologii jako nauki. W wielu krajach taka sytuacja trwała aż do 1957 roku. W Polsce, jedynie w KUL-u – dzięki zręcznej polityce organizacyjnej władz uczelni – udało się przeprowadzić psychologię „przez ciemną dolinę jej historii” (Prężyna, 1993).

W roku akademickim 1957/1958 zmieniono strukturę organizacyjną Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej i powołano cztery specjalizacje filozoficzne, wśród których znalazła się specjalizacja filozoficzno-psychologiczna jako kierunek studiów kształcący psychologów. Powołano też nowe katedry psychologiczne: Psychologii Eksperymentalnej, Psychologii Rozwojowej i Psychologii Wychowawczej, co wskazuje na prężny rozwój psychologii po przełomie politycznym w 1956 roku. Od roku akademickiego 1959/1960 studia na specjali-

zacji filozoficzno-psychologicznej trwały pięć lat. Na I roku (oprócz teorii poznania, logiki, historii filozofii starożytnej i średniowiecznej) wykładano etykę, pedagogikę, wstęp do psychologii, biologię oraz prowadzono lektoraty z języków obcych. Na II roku (oprócz historii filozofii nowożytnej i współczesnej oraz ogólnej metodologii nauk) przedmiotem nauczania były: psychologia ogólna, anatomia i fizjologia człowieka – ze szczególnym uwzględnieniem układu nerwowego. Od III roku studiów zaczynały się właściwe specjalizacje psychologiczne. Szczegółowy wykaz przedmiotów nauczania zawiera tabela 3.

**Tabela 3.**  
**Przedmioty nauczania oraz prowadzący zajęcia na specjalizacji filozoficzno-psychologicznej na III, IV oraz V roku studiów**

| Przedmiot nauczania                                   | Godziny tygodniowo | Prowadzący zajęcia                      |
|-------------------------------------------------------|--------------------|-----------------------------------------|
| III Rok                                               |                    |                                         |
| 1. Psychologia wychowawcza                            | 2                  | prof. dr hab. Natalia Han-Ilgiewicz     |
| 2. Psychologia religii                                | 2                  | ks. dr Józef Majkowski                  |
| 3. Teoretyczne podstawy metody testów                 | 1                  | prof. dr hab. Maria Grzywak-Kaczyńska   |
| 4. Metody badań psychologii eksperymentalnej          | 2                  | prof. dr hab. Maria Grzywak-Kaczyńska   |
| 5. Psychologia rozwojowa                              | 2                  | prof. dr hab. Tadeusz Zaworski          |
| 6. Psychologia przestępstwa                           | 2                  | prof. dr hab. Zdzisław Papierkowski     |
| 7. Charakterologia                                    | 1                  | ks. prof. dr hab. Józef Pastuszka       |
| 8. Pojęcie człowieka                                  | 2                  | ks. prof. dr hab. Józef Pastuszka       |
| 9. Antropologia                                       | 2                  | prof. dr hab. Kazimierz Wiązowski       |
| 10. Anatomia i fizjologia człowieka                   | 2                  | prof. dr hab. Jerzy Strojnowski         |
| 11. Ćwiczenia z badań inteligencji                    | 2                  | prof. dr hab. Janusz Kostrzewski        |
| 12. Ćwiczenia z psychologii wychowawczej              | 2                  | prof. dr hab. Mieczysław Łobocki        |
| 13. Ćwiczenia z psychologii rozwojowej                | 2                  | dr Antoni Sikora                        |
| IV i V Rok                                            |                    |                                         |
| 1. Wykład monograficzny z psychologii myślenia        | 1                  | prof. dr hab. Maria Grzywak-Kaczyńska   |
| 2. Wykład monograficzny z psychologii rozwojowej      | 1                  | prof. dr hab. Tadeusz Zaworski          |
| 3. Wykład monograficzny z psychologii wychowawczej    | 1                  | prof. dr hab. Natalia Han-Ilgiewicz     |
| 4. Higiena psychiczna                                 | 2                  | prof. dr hab. Kazimierz Dąbrowski       |
| 5. Psychopatologia, elementy neurologii i psychiatrii | 2                  | prof. dr hab. Jerzy Strojnowski         |
| 6. Zoopsychologia                                     | 2                  | ks. prof. dr hab. Włodzimierz Kałkowski |
| 7. Seminaria magisterskie (do wyboru):                |                    |                                         |
| – z psychologii ogólnej                               | 2                  |                                         |
| – z psychologii eksperymentalnej                      | 2                  |                                         |
| – z psychologii rozwojowej                            | 2                  |                                         |
| – z psychologii wychowawczej                          | 2                  |                                         |

Źródło: Leszczuk, Płużek, 1968)

Przedstawiony powyżej program został uzupełniony w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych (tabela 4) o nowe przedmioty nauczania, wynikające z rozwoju psychologii na świecie.

**Tabela 4.**

**Nowe przedmioty, o które został uzupełniony program nauczania na specjalizacji filozoficzno-psychologicznej w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych**

| Przedmiot                                 | Prowadzący zajęcia                                                       |
|-------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------|
| 1. Historia psychologii                   | ks. prof. dr hab. Józef Pastuszka                                        |
| 2. Psychologia społeczna                  | ks. prof. dr hab. Józef Pastuszka<br>ks. prof. dr hab. Władysław Prężyna |
| 3. Metody badania inteligencji dzieci     | prof. dr hab. Janusz Kostrzewski                                         |
| 4. Psychologia sądowa                     | prof. dr hab. Zdzisław Papierkowski                                      |
| 5. Psychofizjologia                       | prof. dr hab. Jerzy Strojnowski                                          |
| 6. Genetyka                               | prof. dr hab. Teresa Rylska                                              |
| 7. Metody statystyczne w psychologii      | ks. prof. dr hab. Zdzisław Chlewiński                                    |
| 8. Psychonerwice                          | prof. dr hab. Jerzy Strojnowski                                          |
| 9. Psychologia kliniczna                  | prof. dr hab. Zenomena Płużek                                            |
| 10. Metody badania osobowości             | prof. dr hab. Zenomena Płużek                                            |
| 11. Psychoterapia                         | prof. dr hab. Maria Grzywak-Kaczyńska                                    |
| 12. Psychologia dziecka defektywnego      | prof. dr hab. Zofia Sękowska                                             |
| 13. Psychologia pracy                     | ks. prof. dr hab. Zdzisław Chlewiński                                    |
| 14. Metody badania inteligencji dorosłych | prof. dr hab. Janusz Kostrzewski                                         |

Opracowanie własne

Taki program nauczania psychologii – z drobnymi modyfikacjami – przetrwał do 1980 roku. Na studiach psychologicznych w KUL-u kładziono duży nacisk na zawodowe przygotowanie absolwentów i metodykę ich pracy. Dla tych celów wykorzystywano zagraniczne (zwłaszcza amerykańskie) doświadczenia w zakresie diagnostyki psychologicznej. Wytworzono wówczas model myślenia klinicznego opartego na diagnostyce testowej. Takie podejście przyczyniło się do podwyższenia prestiżu zawodowego psychologa w Polsce. Dało temu wyraz m.in. Ministerstwo Zdrowia, zalecając przyjmowanie do pracy w podległych sobie placówkach psychologów po KUL-u – jako bardzo dobrze obeznanych z testami klinicznymi i praktyką psychoterapeutyczną. Nabiera to szczególnej wymowy na tle ogólnie niechętnego stosunku władz PRL do tej katolickiej uczelni, w tym również do zatrudniania jej absolwentów, np. w placówkach resortu oświaty i wychowania. Zresztą dowodów ich dyskrymi-

nowania jest bardzo wiele. Położyła temu kres dopiero ustawa z 8 marca 2001 roku o zawodzie psychologa i samorządzie zawodowym psychologów (Dz. U. z. 2001 r. nr 73, poz. 763). Przepis art. 63 ust. 1 tej ustawy stanowi bowiem, iż dyplom magistra filozofii chrześcijańskiej ze specjalnością filozoficzno-psychologiczną uzyskany na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim do 1 października 1981 r. jest (w rozumieniu ustawy) również dyplomem magisterskim z psychologii.

Analiza kierunków badań naukowych prowadzonych przez psychologów z KUL-u w omawianym okresie pozwala na wyłonienie dwóch głównych nurtów badawczych. Pierwszy z nich stanowi kontynuację badań podstawowych inspirowanych duchem okresu międzywojennego. Drugi zaś wynika z potrzeb metodologicznych i aplikacyjnych polskiej psychologii. Zestawienie projektów badawczych i związanych z nimi uczonych zawiera tabela 5.

Tabela 5.

**Projekty badawcze z psychologii oraz uczeni realizujący te projekty w KUL w latach 1944-1981**

| Tematyka projektu badawczego                                                        | Uczony realizujący dany projekt                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|-------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1. Prace teoretyczne oraz eksperymentalne z zakresu psychologii woli                | ks. prof. dr hab. Mieczysław Dybowski<br>prof. dr hab. Józef Reutt<br>prof. dr hab. Natalia Reuttowa                                                                                                                                                                                              |
| 2. Koncepcje myślenia w psychologii i filozofii                                     | ks. prof. dr hab. Józef Pastuszka                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| 3. Zagadnienia psychologii społecznej, psychologii osobowości i psychologii religii | ks. prof. dr hab. Józef Pastuszka<br>ks. prof. dr hab. Władysław Prężyna<br>ks. dr Józef Majkowski                                                                                                                                                                                                |
| 4. Psychologia w szkole                                                             | prof. dr hab. Maria Grzywak-Kaczyńska                                                                                                                                                                                                                                                             |
| 5. Potrzeby psychiczne człowieka pracy                                              | dr Stanisław Trębaczewicz<br>dr Antoni Sikora                                                                                                                                                                                                                                                     |
| 6. Zagadnienia psychologii osobowości człowieka                                     | ks. prof. dr hab. Zdzisław Chlewiński<br>prof. dr hab. Zenomena Płużek<br>prof. dr hab. Maria Grzywak-Kaczyńska<br>ks. prof. dr hab. Józef Pastuszka<br>prof. dr hab. Boguchwał Winid<br>prof. dr hab. Janusz Kostrzewski<br>prof. dr hab. Zdzisław Papierkowski<br>prof. dr hab. Stefan Kunowski |
| 7. Psychologia wypadków w górnictwie                                                | dr Jan Dobrowolski                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| 8. Zagadnienia psychoterapii i kształcenia człowieka                                | prof. dr hab. Jerzy Strojnowski<br>ks. prof. dr hab. Józef Pastuszka<br>prof. dr hab. Maria Grzywak-Kaczyńska<br>prof. dr hab. Zenomena Płużek<br>prof. dr hab. Stefan Kunowski<br>prof. dr hab. Boguchwał Winid                                                                                  |

|                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                                                                  |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 9. Inteligencja i testy mierzące jej poziom                                                                                                                         | prof. dr hab. Janusz Kostrzewski                                                                                                                                                                                                                 |
| 10. Metody badania osobowości                                                                                                                                       | prof. dr hab. Janusz Kostrzewski<br>prof. dr hab. Zenomena Płużek                                                                                                                                                                                |
| 11. Metody projekcyjne w psychologii                                                                                                                                | prof. dr hab. Maria Grzywak-Kaczyńska<br>prof. dr hab. Maria Braun-Gałkowska                                                                                                                                                                     |
| 12. Psychologia twórczego myślenia                                                                                                                                  | prof. dr hab. Maria Grzywak-Kaczyńska<br>prof. dr hab. Zdzisław Chlewiński                                                                                                                                                                       |
| 13. Zagadnienia psychologii rozwojowej i wychowawczej                                                                                                               | prof. dr hab. Natalia Reuttowa<br>prof. dr hab. Natalia Han-Ilgiewicz<br>prof. dr hab. Maria Grzywak-Kaczyńska<br>dr Stanisław Trębaczkiwiecz<br>prof. dr hab. Tadeusz Zaworski<br>prof. dr hab. Stefan Kunowski<br>prof. dr hab. Czesław Walesa |
| 14. Rozwój pojęć moralnych u dzieci i młodzieży                                                                                                                     | dr Stanisław Trębaczkiwiecz                                                                                                                                                                                                                      |
| 15. Psychologia specjalna oraz rewalidacja inwalidów                                                                                                                | prof. dr hab. Zofia Sękowska<br>prof. dr hab. Natalia Han-Ilgiewicz<br>ks. prof. dr hab. Tadeusz Witkowski<br>prof. dr hab. Józef Stachyra                                                                                                       |
| 16. Zainteresowania zawodowe                                                                                                                                        | prof. dr hab. Tadeusz Zaworski                                                                                                                                                                                                                   |
| 17. Badania podłużne nad dynamiką rozwoju umysłowego, motorycznego i kształtowanie się zaradności życiowej dzieci normalnych oraz dzieci z rozpoznaną chorobą Downa | prof. dr hab. Janusz Kostrzewski                                                                                                                                                                                                                 |
| 18. Badania w nurcie Piagetowskim nad operacją klaryfikacji u dzieci                                                                                                | prof. dr hab. Maria Grzywak-Kaczyńska<br>prof. dr hab. Czesław Walesa                                                                                                                                                                            |
| 19. Rozwiązywanie problemów oraz podejmowanie decyzji                                                                                                               | ks. prof. dr hab. Zdzisław Chlewiński<br>prof. dr hab. Czesław Walesa<br>prof. dr hab. Adam Biela<br>dr Franciszek Bujak<br>prof. dr hab. Zbigniew Zalewski                                                                                      |
| 20. Zagadnienia psychologii matematycznej                                                                                                                           | ks. prof. dr hab. Zdzisław Chlewiński<br>prof. dr hab. Adam Biela<br>prof. dr hab. Andrzej Falkowski                                                                                                                                             |
| 21. Problemy psychologii pracy i psychologii przemysłowej                                                                                                           | ks. prof. dr hab. Zdzisław Chlewiński<br>prof. dr hab. Adam Biela<br>prof. dr hab. Zygmunt Zimny<br>prof. dr hab. Władysława Mielczarska<br>prof. dr hab. Czesław Walesa                                                                         |
| 22. Zagadnienia psychologii sądowej i psychologii kryminalnej                                                                                                       | prof. dr hab. Zdzisław Papierkowski                                                                                                                                                                                                              |

Opracowanie własne

Powyższe zestawienie nie wyczerpuje wprawdzie zagadnień, które były przedmiotem publikacji, referatów naukowych, rozpraw doktorskich czy prac magisterskich, ale pozwala wyrobić sobie ogólną opinię na temat zakresu zainteresowań środowiska psychologicznego wówczas, gdy psychologia funkcjonowała w ramach Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej. W celu uzupełnienia tych informacji przedstawię najważniejszych uczonych, którzy zakończyli swą działalność naukową przed 1981 rokiem.

Poczet psychologów otwiera Józef Pastuszka, niekwestionowany *spiritus movens* organizacyjnego i naukowego rozwoju macierzystej dyscypliny. Należy odnotować, że figuruje on jako członek-współzałożyciel Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, które powstało tu w 1958 roku. Najważniejszym osiągnięciem naukowym Pastuszki była książka *Psychologia ogólna*, która doczekała się trzech wydań (1946, 1957, 1961), z każdorazowo aktualizowaną literaturą przedmiotu. Dzieło to jest metasystemową syntezą, gdyż zawiera nie tylko przegląd koncepcji psychologicznych, lecz także – prezentację aktualnych wyników badań empirycznych. Syntezy i analizy porównawcze przeprowadzone przez Pastuszkę są trafne do dziś z uwagi na ich dobre (i aktualizowane) udokumentowanie empiryczne oraz głębokie podstawy antropologiczno-filozoficzne.

Powojenne zainteresowania naukowe Pastuszki obejmowały szeroki zakres zagadnień: od psychologicznych źródeł niewiary (Pastuszka, 1946) poprzez charakterologię (Pastuszka, 1963), psychologię głębi (Pastuszka, 1962), analizy porównawcze koncepcji myślenia (Pastuszka, 1965a), zagadnienia psychologii pastoralnej (Pastuszka, 1967) aż po historię psychologii (Pastuszka, 1971). Jego publikacje naukowe cechuje głębia i systematyczność analiz oraz fundamentalność podejmowanych problemów. W moim przekonaniu te prace nie utraciły świeżości spojrzenia i mogą nadal inspirować psychologów. Oprócz zagadnień psychologicznych i filozoficznych Pastuszka interesował się również aktualną problematyką społeczną, polityczną, światopoglądową i religijną. Nie stronił od tematów o wielkim znaczeniu praktycznym dla Kościoła i Polski. Z podanych powodów Józefa Pastuszkę należy zaliczać do klasyków polskiej psychologii, którzy nadawali jej kształt zarówno w dwudziestoleciu międzywojennym, jak i w rzeczywistości politycznej okresu powojennego.

Analiza rozwoju badań naukowych w KUL-u pozwala na dostrzeżenie nurtu psychologii teoretyczno-eksperymentalnej, sięgającej swymi korzeniami do zainteresowań psychofizjologią i psychofizyką, charakterystycznych dla Radziszewskiego (1909, 1911, 1913) i Rutkiewicza (1921, 1925, 1932). W tym nurcie można wyodrębnić trzy pola zainteresowań badawczych: (1) psychologię poznania i myślenia; (2) psychologię woli; (3) psychologię podejmowania decyzji. Pierwsze dwa mogą być traktowane jako historyczne inspiracje dla współczesnych badań kognitywistycznych, zaś trzeci powstał w latach siedemdziesiątych i stanowi naturalną syntezę rozwojową, aktualnie mieszczącą się w ramach psychologii poznawczej.

Tradycje badań nad poznaniem i myśleniem wiążą się ze współdziałaniem dwóch silnych trendów, tj. biologiczno-eksperymentalnego i filozoficzno-teore-

tycznego. Przykładem są tu prace Radziszewskiego, a zwłaszcza jego koncepcja zmysłu geometrycznego i arytmetycznego. Na takim gruncie opierał się także Pastuszka, prowadząc analizy porównawcze koncepcji myślenia, wypracowane przez klasyków filozofii i współczesnych mu „psychologizujących” filozofów, np. Bergsona i Heideggera. Kolejnym etapem rozwoju tego nurtu była działalność naukowa i dydaktyczna Grzywak-Kaczyńskiej, która – jako uczennica Claparede’a i Piageta – w latach 1959-1970 przetransponowała ich koncepcje badań nad myśleniem do programu psychologii na KUL-u. Pod jej kierunkiem powstało wiele prac badawczych na temat myślenia twórczego, rozumianego jako rozwiązywanie problemów.

Pokrewna psychologii poznania i myślenia była tradycja badań dotyczących psychologii woli. Zagadnieniami psychologii woli jako pierwszy zajmował się Artur Chojecki (1915), który w ramach wykładów z psychologii doświadczałnej prezentował odpowiednie badania już w roku akademickim 1918/1919. Na tym polu badawczym należy umieścić prace tak wybitnych psychologów, jak Mieczysław Dybowski, Józef Reutt czy Władysława Mielczarska. Wszyscy pracowali w KUL-u, a jednocześnie byli związani z Uniwersytetem Poznańskim. Ich badania naukowe nawiązywały bezpośrednio do prac Acha, Michotte’a, Lindworsky’ego, Downeya, których uznaje się za klasyków psychologii woli. Dybowski (1947) specjalizował się głównie w typologii woli, jej dojrzewaniu i czynnikach przyspieszających lub opóźniających to dojrzewanie. Znane są również jego badania eksperymentalne nad działaniem woli (Dybowski, 1946). Reutt (1947, 1949) skłaniał się raczej ku badaniom eksperymentalnym nad wahaniem oraz nad ekspresją słowną aktów woli (Reutt, 1957). Fundamentalne znaczenie dla psychologii woli mają jego badania dotyczące przedstawienia celu i wykonania jako najważniejszego momentu aktu woli (Reutt, 1947). Do tej grupy prac należą również badania Mielczarskiej (1947) nad rolą wysiłku w procesie woli, a zwłaszcza nad wpływem wysiłku na wyniki pracy. Znaczenie aktów woli w akustycznych wyobrażeniach ejdetycznych badał Tadeusz Zaworski (1947).

Z integracji nurtu badań nad procesami kognitywnymi i wolą wyrosła w latach siedemdziesiątych szkoła badań nad podejmowaniem decyzji. Jej twórcą jest Zdzisław Chlewiński (1966, 1972, 1975), który przeniósł na grunt lubelski swoje doświadczenia naukowe wyniesione z uniwersytetów amerykańskich. W ramach tak uprawianej psychologii eksperymentalnej prace badawcze prowadzili: Czesław Walesa, Adam Biela, Franciszek Bujak, Zbigniew Zaleski oraz Andrzej Falkowski. Badania te zaowocowały stworzeniem teorii rozwoju procesów decyzyjnych, opracowaniem modelu konserwatyzmu i radykalizmu poznawczego (opartego na teoremacie Bayesa), sekwencyjnego poszukiwania informacji w sytuacjach decyzyjnych oraz wielowartościowej detekcji sygnałów.

Warto dodać, iż tradycja psychometryczna w KUL-u sięga swymi korzeniami prac Marii Grzywak-Kaczyńskiej (1931, 1933, 1935a), poświęconych testom inteligencji dla dzieci. Jej prace zyskały szeroki rozgłos w ówczesnej Europie i miały swoje wydanie francuskie (Grzywak-Kaczyńska, 1934) oraz

hiszpańskie (1935a). W trakcie opracowywania tych testów współpracowała aktywnie z Claparede'em, Adlerem i Sternem (Biela, 1993), a niektóre z jej prac zostały poprzedzone przedmowami tych wybitnych psychologów. Na bazie „międzywojennych” doświadczeń testowych rozwijali badania psychometryczne: Janusz Kostrzewski, Zenomena Płużek oraz Zdzisław Chlewiński. Pod kierunkiem Kostrzewskiego dokonano m.in. polskiej adaptacji Skali Psyche Cattell (do badania rozwoju umysłowego małych dzieci, od 1 do 30 miesięcy), Testu Bender-Koppitz (do badania dzieci od 5 do 10 roku życia), Skali Dojrzałości Społecznej R. Dolla czy Testu Inteligencji Terman-Merrill. Kostrzewski (1964, 1967) przeprowadził również badania normalizacyjne oraz walidacyjne tych narzędzi testowych. Płużek (1966a) dokonała polskiej adaptacji oraz badań normalizacyjnych i walidacyjnych testu osobowości autorstwa Gougha: MMPI–WISKAD, przeznaczonego do diagnozy różnicowej w zakresie nozologii psychiatrycznej. Chlewiński (1963, 1964) przyczynił się natomiast do metodologicznego opracowania testu osobowości H. J. Eysencka oraz testu opartego na Cattellowskiej teorii osobowości. W tym kontekście należy również wskazać na tradycję badań nad testami projekcyjnymi (test Rorschacha), które prowadziła i rozpowszechniała Grzywak-Kaczyńska (1967). Badania te kontynuowała i rozwijała Maria Braun-Gałkowska (1976). Biorąc pod uwagę pionierskość badań psychometrycznych prowadzonych przez psychologów z KUL-u, poziom ich wiedzy metodologicznej i teoretycznej, zakres tematyczny oraz doniosłość rezultatów ich prac dla polskiej psychologii, można określać ten zespół jako Lubelską Szkołę Psychometryczną.

Nie sposób pominąć nurtu psychologii rozwojowej i wychowawczej, o którym można mówić od 1958 roku, kiedy to – jak wspominałem – utworzono dwie nowe katedry, tj. Psychologii Rozwojowej, powołując na jej kierownika Tadeusza Zaworskiego, oraz Psychologii Wychowawczej, powierzając jej kierownictwo Natalii Han-Ilgiewicz. Przed reorganizacją studiów psychologicznych w 1958 roku Władysława Mielczarska prowadziła (w latach 1951-1954) wykład kursowy z psychologii rozwojowej i wykład monograficzny z wybranych zagadnień z psychologii rozwojowej. Jej badania naukowe – kunsztownie przygotowane i przeprowadzone – koncentrowały się wokół czynników wpływających na procesy wolitywne u dzieci i młodzieży. Natomiast Zaworski zainicjował i prowadził badania nad rozwojem zainteresowań zawodowych u dzieci i młodzieży. Ten nurt badań okazał się bardzo przydatny w poradnictwie zawodowym. Do rozwoju tej subdyscypliny psychologicznej przyczyniły się również badania przeprowadzone przez Grzywak-Kaczyńską nad uzdolnieniami dzieci i młodzieży oraz nad metodami testowymi i ich zaawansowaniem psychometrycznym, którego dokonał Kostrzewski.

Doniosłym wydarzeniem dla psychologii rozwojowej było kolokwium habilitacyjne Grzywak-Kaczyńskiej, przeprowadzone 8 listopada 1961 roku. Jego przedmiotem była rozprawa pt. *Rola schematów uogólniających w tworzeniu się pojęć u dzieci*. Odtąd można datować narodziny silnego nurtu kognitywistycznego w psychologii rozwojowej, który zaowocował licznymi pracami badawczymi nad rozwojem uzdolnień umysłowych u dzieci, osadzonymi w trady-

cji Piagetowskiej. Nurt ten rozwinął głównie Czesław Walesa (1972, 1975, 1988), który prowadził badania także nad procesami decyzyjnymi u dzieci i młodzieży. Zainteresowania naukowe Stanisława Trębaczkiwicza (1963) skupiały się natomiast na problemach rozwojowych młodzieży szkolnej oraz na rozwoju uzdolnień artystycznych dzieci i młodzieży. Znaczącym wydarzeniem w tym zakresie była produkcja i projekcja filmu pt. *Odwiedziny Prezydenta*, którego konsultantem psychologicznym był Trębaczkiwicz. Swoje refleksje psychologiczne związane z tym filmem przedstawił w publikacji naukowej (Trębaczkiwicz, 1961).

Narodziny Lubelskiej Szkoły Psychologii Wychowawczej można datować od momentu objęcia Katedry Psychologii Wychowawczej przez Natalię Han-Ilgiewicz. W czasie swej pracy naukowej w KUL-u, w latach 1957-1961, prowadziła badania zarówno nad typami plastyczności psychicznej dzieci, jak i nad potrzebami psychicznymi dziecka (Han-Ilgiewicz, 1958, 1959). Miała ona rzadki dar pisania o zawiłych problemach psychologicznych w sposób prosty i wzbudzający zainteresowanie czytelników. Lubelska Szkoła Psychologii Wychowawczej zawdzięcza dalszy rozwój pracy naukowej oraz autentycznemu i twórczemu zaangażowaniu profesorów: Stefana Kunowskiego, Zofii Sękowskiej, Teresy Kukołowicz oraz Marii Braun-Gałkowskiej. Warto zaznaczyć, że do określenia danego środowiska naukowego mianem „szkoły” niezbędne jest spełnienie trzech kryteriów metodologicznych: (1) realizowanie oryginalnych koncepcji teoretycznych; (2) podjęcie i kontynuacja badań w przedmiotowym zakresie; (3) wychowanie przez mistrza swoich uczniów (Biela, 1993). Poniżej uzasadniam spełnienie tych kryteriów przez omawiany zespół naukowy.

Zainteresowania naukowe Stefana Kunowskiego są zdominowane przez pedagogikę, choć psychologia wychowawcza zajmuje w nich znaczące miejsce. Jego dorobek naukowy jest bogaty i rozległy, przy zachowaniu jednolitości systemu analitycznego. Obejmuje on analizę takich zjawisk społecznych, jak emancypacja i wykolejanie się młodzieży (np. bandy dziewczęce), diagnoza osobowości młodzieży i psychopedagogiczna diagnostyka uczniów (Kunowski, 1958, 1959a, 1964). Głównym celem jego badań było ustalenie psychologicznych prawidłowości w zakresie wychowania moralnego oraz płciowego dzieci i młodzieży, a także związanych z tym konkretnych zaleceń wychowawczych i dotyczących kształtowania charakteru (Kunowski, 1966). Aktualne są jego wskazania wychowawcze na temat ochrony młodzieży przed demoralizacją ze strony publikatorów (Kunowski, 1959a). Największe jednak znaczenie teoretyczne dla psychologii i pedagogiki ma teoria warstwicowa wychowania, która jest syntezą jego prac badawczych.

Natomiast Zofia Sękowska prowadziła badania nad rozwojem i wychowaniem dzieci niepełnosprawnych fizycznie bądź umysłowo oraz badania nad rehabilitacją inwalidów, którzy stracili sprawność fizyczną w wieku dojrzalym. Ponadto zrealizowała prace badawcze nad psychologicznymi podstawami rewalidacji ociemniałych (Sękowska, 1965a), jak również badania eksperymentalne dotyczące rewalidacji niewidomych bez rąk (Sękowska, 1962) oraz kompensacji zmysłu wzroku u ludzi ociemniałych (Sękowska, 1963a). Prowa-

działa także badania psycholingwistyczne wśród dzieci niepełnosprawnych sensorycznie, np. niewidomych (Sękowska, 1966), oraz dotyczące synkretyzmu w świadomości lingwistycznej dzieci głuchych (Sękowska, 1965b). Rezultatem tych badań były znaczące koncepcje psychologiczne będące podstawą rewalidacji inwalidów (Sękowska, 1963a) oraz pionierskie wskazania na temat roli ergonomii w procesie rewalidacji (Sękowska, 1965b). Syntezą jej aktywności badawczej są psychopedagogiczne fundamenty polskiej pedagogiki specjalnej. Niestety, tych zamierzeń Sękowska nie mogła zrealizować w KUL-u, gdyż peerelowskie władze (ze względów ideologicznych) zlikwidowały dobrze rozwijającą się tu pedagogikę i nie miały zamiaru jej reaktywować. Wówczas Sękowska przeniosła się na UMCS, gdzie stworzyła od podstaw szkołę pedagogiki specjalnej (Sękowska, 1971). Jednakże najpierw przyczyniła się do założenia Szkoły Psychologii Rewalidacyjnej w KUL-u i do ukształtowania grona swych uczniów, do których należą: Tadeusz Witkowski, Józef Stachyra, Dorota Kornas-Biela oraz Maria Panasiuk. Za kontynuatora dzieła Sękowskiej należy uznać głównie Witkowskiego, który specjalizował się najpierw w problematyce psychoterapeutycznej (Witkowski, 1971), a później skoncentrował się na społecznym rozwoju osób upośledzonych umysłowo (Witkowski, 1985). Jego rozprawa habilitacyjna dotyczyła związku czynników psychologicznych i społecznych z kompetencją społeczną osób upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim i umiarkowanym. Natomiast Stachyra (1971) specjalizował się w problematyce psychologicznej osób głuchych i niedosłyszących oraz (w ramach UMCS) rozwijał wraz z Sękowską pedagogikę specjalną. Z kolei Kornas-Biela (1977, 1981) prowadziła badania naukowe nad rozwojem pojęć moralnych u dzieci niewidomych, zaś Panasiuk (1990) – nad myśleniem przez analogię u dzieci głuchych. Myślenie przez analogię u dzieci niewidomych było przedmiotem zainteresowań Bogdana Pietrullewicz (1983), który kontynuował swoje prace na Uniwersytecie Warszawskim, a następnie – na uczelniach kanadyjskich.

W nieco innym kierunku poszły zainteresowania naukowe współpracowników Kunowskiego, tj. Teresy Kukołowicz, Marii Braun-Gałkowskiej i Romana Pomianowskiego. Znaczącym wkładem Kukołowicz (1970) do rozwoju psychologii wychowawczej było zaawansowanie badań nad problemami psychologicznymi w rodzinie, zwłaszcza nad poczuciem bezpieczeństwa. W kolejnych publikacjach Kukołowicz (1971, 1972) rozpatrywała szczegółowe kwestie związane z procesami uspołecznienia dziecka w rodzinie, przede wszystkim z jego uwrażliwieniem na dobro wspólne. Zajęła się też postawami ojcowskimi oraz rolą rozmowy w rodzinie jako czynnikiem rozwoju i wychowania (Kukołowicz, 1976, 1978). Wyniki jej badań pozwoliły rozwinąć w ramach psychologii wychowawczej specjalizację dotyczącą psychologii rodziny. Natomiast Braun-Gałkowska (1967) przeprowadziła pionierskie badania nad wpływem telewizji na cechy osobowości dzieci. Nie straciły one na aktualności i są dziś powtarzane z uwagi na rosnące znaczenie mediów w życiu społecznym. Późniejsze zainteresowania badawcze Braun-Gałkowskiej (1978, 1979) koncentrowały się zasadniczo na dwóch obszarach: (1) ustalenie polskich norm do testu Rorschacha; (2) badanie psychologicznych uwarunkowań powodzenia

w małżeństwie. Uważam, że badania odegrały istotną rolę w rozwoju zainteresowań sprawami małżeństwa i należały do pierwszych w Polsce, jeśli chodzi o sformułowanie problemu badawczego i zaawansowanie metodologiczne. Braun-Gałkowska należy do grona autorów, którzy mają zdolność opisywania językiem prostym i zrozumiałym złożone problemy małżeństwa i rodziny (1980, 1981, 2008), a z drugiej strony – dokonują syntetycznego ujęcia analizowanych relacji systemowych (2007).

Badania naukowe prowadzone przez Romana Pomianowskiego skupiały się na młodzieży szkolnej z ubogich rodzin miejskich oraz na młodzieży akademickiej. Oryginalność jego działalności polegała na stworzeniu ośrodka wychowawczo-rekreacyjnego dla dzieci na wzór stancji harcerskiej, nad jeziorem Rudka (w Rudce k/Ostrowa Lubelskiego). Ośrodek ten spełniał rolę zaplecza wychowawczego i badawczego dla psychologów z KUL-u. Osiągnięciem Pomianowskiego (1980b) było opracowanie Skali Postaw Eklezjalnych, jak również przeprowadzenie międzynarodowych badań nad postawami studentów wobec pokoju na świecie. Na szczególną uwagę zasługują jego badania nad zainteresowaniami zawodowymi młodzieży, a zwłaszcza pionierskie prace walidacyjne i adaptacyjne nad Inwentarzem Preferencji Zawodowych J. L. Hollanda (Pomianowski, 1980a). Z autorem tego inwentarza Pomianowski pozostawał w ścisłych kontaktach naukowych.

Przedstawione dane pozwalają na stwierdzenie, że osoby pracujące w latach 1958-1981 w KUL-u spełniły wszystkie kryteria metodologiczne, co pozwala nazwać ten zespół Lubelską Szkołą Psychologii Wychowawczej i Rewalidacyjnej.

Jak sygnalizowałem, tradycje psychologii klinicznej i psychoterapii w KUL-u sięgają roku akademickiego 1957/1958, kiedy do programu studiów wprowadzono wykłady z psychopatologii (Jerzy Strojnowski), z psychologii klinicznej (Kazimierz Dąbrowski) i z psychoterapii (Maria Grzywak-Kaczyńska). Klimat pierwszych lat specjalizacji kliniczno-psychoterapeutycznej tworzyły więc głównie osoby związane z ruchem higieny psychicznej, a koncepcją wiodącą stała się teoria dezintegracji pozytywnej autorstwa Dąbrowskiego (1962, 1964, 1975, 1979). W późniejszym czasie do grona współpracowników Dąbrowskiego dołączyła Han-Ilgiewicz, a także Kazimierz Leśniak, który rozszerzył teorię dezintegracji pozytywnej o zagadnienia zdrowia moralnego.

Wkład Jerzego Strojnowskiego (1962) do omawianej specjalizacji polegał na: (1) rozwijaniu technik psychoterapeutycznych, pochodzących głównie z kręgu neopsychoanalizy (C. G. Jung), techniki tzw. żywego uczenia się (R. Cohen) i treningu autogennego (Schultz); (2) szkoleniu pracowników naukowych, absolwentów i studentów w zakresie tych technik. Ponadto zajął się on fizjologicznymi i anatomicznymi podstawami psychologii oraz jej relacjami z medycyną.

Od 1963 roku coraz bardziej wyraźny był wkład Zenomeny Płużek w kształtowanie psychologii klinicznej w KUL-u. Cechą dominującą jej działalności naukowej i dydaktycznej było zakorzenienie prac klinicznych w teoriach osobowości oraz w zaawansowanej metodologii badań diagnostycznych

opartych na testach przygotowanych przez amerykańskich autorów. Obszary zainteresowań naukowych Płużek są zróżnicowane i obejmują zarówno doświadczenia religijne, teorie osobowości, trendy teoretyczno-metodologiczne w psychologii amerykańskiej, problemy psychosomatyczne, etiologię i motywy samobójstw, metodologię badań osobowości oraz diagnostykę psychologiczno-psychiatryczną (Płużek, 1960, 1961, 1966a, 1966b, 1978). Atutem jej pracy naukowej było m.in. spójne powiązanie głębokiej wiedzy teoretycznej z rozległą praktyką kliniczną. Jej wykłady były fascynujące dla studentów, gdyż swój żywy dyskurs i zaangażowanie w problemy teorii psychologicznych ilustrowała konkretnymi przykładami z własnej praktyki szpitalno-poradniczej i sądowniczej. Zaslugą Płużek jest również wykształcenie szerokiego grona współpracowników. Należą do nich: Czesław Cekiera, Kazimierz Popielski, Zygfryd Juczyński, Władysław Szewczyk, Stanisława Tucholska, Maria Okła, Michał Steuden, Leszek Szewczyk, Stanisława Steuden.

Czesław Cekiera wniósł do Lubelskiej Szkoły Psychologii Klinicznej i Psychoterapii systemowe i dojrzałe metodologicznie badania nad problemem uzależnień. Rozpoczął od badań psychologicznych determinantów alkoholizmu młodzieży (1972), a następnie rozszerzył zakres swych zainteresowań badawczych na inne grupy i rodzaje uzależnień. Wnioski wynikające z analizy uzyskanych wyników badań pozwoliły mu na określenie teoretycznych mechanizmów genezy uzależnień oraz podstawowych założeń psychoprophylaktycznych (Cekiera, 1992). Dzięki temu zagospodarował ważne społecznie obszary psycho- i socjopatologii, mające swe przyczyny w uzależnieniach. Można to uznać za praktyczny wkład do programu profilaktyki wynikającego z założeń ruchu higieny psychicznej (Dąbrowski, 1979).

Znaczący jest również udział Kazimierza Popielskiego w rozwoju Lubelskiej Szkoły Psychologii Klinicznej i Psychoterapii. Jego naukowe inspiracje rozpoczęły się od idei wiodących w procesach osobowościowotwórczych (Popielski, 1975). Owocne dla polskiej psychologii okazało się jego zainteresowanie teorią Victora Frankla, zarówno w odniesieniu do koncepcji osobowości, jak i logoterapii (Popielski, 1977). Należy podkreślić, iż Popielski nie tylko rozpropagował, lecz również zoperacjonalizował empirycznie logoteorię poprzez osadzenie jej na odpowiednim gruncie psychometrycznym. Dzięki temu opracował testową operacjonalizację podstawowych pojęć logoteorii, przez co koncepcja Frankla nabrała empirycznej precyzji i naukowej konkretyzacji (Popielski, 2008). Wkład Popielskiego do rozwoju logoteorii został zauważony za granicą, m.in. w Austrii i na Słowacji, gdzie skonstruowane przez niego testy zostały włączone do badań psychologicznych (Popielski, 2001).

Zainteresowania Zygfryda Juczyńskiego (pracującego w łódzkim środowisku akademickim) skupiły się głównie na problemach psychosomatyki, nerwic i kryzysów psychologicznych. Maria Okła wniosła natomiast do omawianej specjalizacji głębię analiz psychologicznych, intuicję kliniczną, zdolność kształtowania empatii wobec pacjentów oraz wszechstronne kompetencje i doświadczenia z praktyki szpitala psychiatrycznego. Z kolei Michał Steuden – psycholog i neurolog – rozwinął psychometryczne podejście do diagnostyki zaburzeń

neurologicznych. Dzięki niemu rozwinęła się w KUL-u neuropsychologia o wyraźnym nastawieniu diagnostyczno-klinicznym (Steuden, 1992). Stanisława Tucholska koncentruje swoje zainteresowania naukowe na zagadnieniach psychologii osobowości i psychologii klinicznej człowieka dorosłego. Jej zasługą jest dbałość o tzw. kulturę psychometryczną testów mających zastosowanie kliniczne, a jej wkład do psychologii klinicznej wiąże się z badaniami nad doświadczaniem żałoby (Tucholska, 2009) oraz nad zjawiskiem wypalenia zawodowego (na przykładzie nauczycieli) (Tucholska, 2003). Ważną specjalizację – psychologię kliniczną dzieci i młodzieży – rozwinął Leszek Szewczyk (psycholog i pediatra). Zainteresowania naukowe i badawcze Stanisławy Steuden (1978) koncentrowały się początkowo na kwestiach neuropsychologicznych (dominacja półkul mózgowych) oraz na zagadnieniach osobowościowo-klinicznych (m.in. zachowanie się osób zrównoważonych i niezrównoważonych emocjonalnie – 1979). Należy podkreślić znaczący wkład naukowy Marka Masiaka – psychiatry, który nie tylko wzbogacał psychologię o aspekty medyczno-psychiatryczne, lecz przede wszystkim umożliwiał kontakty psychologów z psychiatrami w poradniach, szpitalach i klinikach.

Osiągnięcia Lubelskiej Szkoły Psychologii Klinicznej i Psychoterapii są na tyle znaczące, iż bez wahania nazywam je wielopokoleniowym i inspirującym efektem współpracy psychologów z lekarzami.

Do tradycji psychologii społecznej, psychologii religii i psychologii pastoralnej w KUL-u należą omówione prace Idziego Radziszewskiego i Józefa Pastuszki. W prezentowanym okresie (od roku akademickiego 1963/1964) Pastuszka przygotował wykład kursowy z psychologii społecznej, który stanowił zwieńczenie refleksji zawartych w jego publikacjach i wynikających z trafnych obserwacji psychologicznych. Odrębną kartę stanowią prace Pastuszki na temat psychologii religii i psychologii pastoralnej. Autor ten nigdy nie mieszał obu działów psychologii, wskazując wyraźnie na to, iż psychologia religii należy do psychologii teoretycznej, zaś psychologia pastoralna – do stosowanej.

W latach sześćdziesiątych wykłady z psychologii religii prowadził Józef Majkowski. Jego twórczość naukowa obejmuje zarówno zagadnienia z psychologii religii, jak i z psychologii pastoralnej. Majkowski (1961, 1962) wykazywał się wnikliwością w systematyzacji kierunków współczesnej psychologii oraz wrażliwością na aktualne problemy psychologii religii (np. technizacja a religijność). Jednak większość jego prac skupia się na analizie psychologicznej życia wewnętrznego i doświadczeń religijnych, dokonywanej na podstawie źródeł pisanych (np. św. Stanisława Kostki, Zygmunta Felińskiego) (Majkowski, 1965). Wielkie znaczenie praktyczne dla psychologii pastoralnej mogą mieć m.in. jego rozważania na temat księdza jako specyficznego podmiotu słuchania Słowa Bożego (Majkowski, 1964).

Dynamiczny rozwój psychologii społecznej, psychologii religii i psychologii pastoralnej rozpoczął się wówczas, gdy pracę w KUL-u podjął Władysław Prężyna. Jego zainteresowania badawcze koncentrowały się najpierw na koncepcji postawy w psychologii (1967) oraz na jej aspektach psychometrycznych. Prężyna jest też znany jako autor psychologicznej Skali Postaw Religijnych.

Najpełniejsze rozwinięcie koncepcyjne uzyskały jego prace badawcze ujmujące czynniki motywacyjne jako psychologiczne korelaty przedmiotu postawy religijnej (Prężyna, 1977). Wyniki przeprowadzonych analiz empirycznych pozwoliły na dokonanie syntezy teoretycznej określającej funkcję postawy religijnej w strukturze osobowości człowieka (Prężyna, 1981). Atrakcyjność teoretyczna proponowanego ujęcia psychologii religii polega na systemowym powiązaniu jej problemów z zagadnieniami psychologii społecznej i psychologii osobowości. Drugi walor tej propozycji dotyczy mocnych podstaw badań psychometrycznych, prowadzonych przez jego uczniów i współpracowników skupionych wokół Katedry Psychologii Społecznej i Psychologii Religii, która powstała w 1979 roku. Jej twórcą i pierwszym kierownikiem był Prężyna. Z tą katedrą związane są również prace badawcze dotyczące psychologii pastoralnej.

Na rozwój psychologii pastoralnej w KUL-u wpłynęła także działalność psychoterapeutyczna Stojnowskiego. To dzięki jego współpracy z Prężyną powstało Podyplomowe Studium Poradnictwa i Psychoterapii dla Duchowieństwa, które odgrywało i nadal odgrywa znaczącą rolę w kształtowaniu specjalistów z psychologii pastoralnej dla potrzeb formacji duchowej i duszpasterskiej.

#### PSYCHOLOGIA NA WYDZIALE NAUK SPOŁECZNYCH

Dnia 1 października 1981 roku, na ogólnej fali przemian społeczno-politycznych w Polsce, rozpoczął funkcjonowanie Wydział Nauk Społecznych KUL. Psychologia uzyskała wówczas status jednej z samodzielnych sekcji, przekształconych wkrótce w instytuty. Odtąd, w ramach Instytutu Psychologii, są prowadzone pięcioletnie studia magisterskie. Zakres nauczania psychologii odpowiada minimum programowemu określone przez MEN i realizowanemu w innych ośrodkach uniwersyteckich. Ma on jednak pewne cechy swoje, wynikające głównie z kierunków prowadzonych badań naukowych. Program szerzej niż gdzie indziej uwzględnia filozofię, logikę i metodologię nauk oraz przedmioty specyficzne dla każdego kierunku studiów na KUL-u (etyka, katolicka nauka społeczna oraz Biblia w kulturze). Wychodzi się bowiem z przeświadczenia, że wizja człowieka oparta wyłącznie na psychologii empirycznej nie pozwala w pełni zrozumieć natury ludzkiej. Za tak przyjętą konstrukcją programu nauczania przemawiają nie tylko racje teoretyczno-poznawcze, lecz także praktyczne. Po tak zaprojektowanym kursie absolwenci lepiej odnajdują się w roli psychologów praktyków. Przeprowadzony wśród nich sondaż opinii na temat znaczenia przedmiotów filozoficznych w programie studiów z psychologii potwierdził to założenie (Prężyna, 1993).

Specyfikę programu nauczania psychologii w KUL-u określa także nastawienie na osiągnięcie przez absolwentów wysokiej kultury metodologicznej, a szczególnie psychometrycznej, laboratoryjno-eksperymentalnej, kliniczno-psychoterapeutycznej oraz społeczno-wychowawczej i doradczej. Takie nastawienie spełnia dwa cele: (1) wyposaża absolwentów w kompetencje metodologiczne niezbędne do uprawiania psychologii jako nauki; (2) przygotowuje absolwentów do wykonywania zawodu zaufania publicznego.

W ramach struktury organizacyjnej Instytutu Psychologii funkcjonuje obecnie 14 katedr. Ich wykaz (wraz z określeniem daty utworzenia i osób sprawujących funkcje kierownicze) zawiera tabela 6.

**Tabela 6.**

**Wykaz katedr funkcjonujących w Instytucie Psychologii KUL w roku akademickim 2010/2011**

| Nazwa katedry                               | Rok powstania katedry | Osoby kierujące katedrą oraz okres kierowania daną katedrą |                                        |
|---------------------------------------------|-----------------------|------------------------------------------------------------|----------------------------------------|
|                                             |                       | kierownik                                                  | okres sprawowania funkcji kierowniczej |
| 1. Katedra Psychologii Ogólnej              | 1934                  | ks. prof. dr hab. Józef Pastuszka                          | 1934-1969                              |
|                                             |                       | o. prof. dr hab. Mieczysław Albert Krapiec                 | 1969-1981                              |
|                                             |                       | ks. dr hab. Zenon Uchnast, prof. KUL                       | 1981-2007                              |
|                                             |                       | dr hab. Stanisława Tucholska, prof. KUL                    | 2007-                                  |
| 2. Katedra Psychologii Eksperymentalnej     | 1951                  | ks. prof. dr Mieczysław Dybowski                           | 1951-1953                              |
|                                             |                       | prof. dr Józef Reutt                                       | 1954-1957                              |
|                                             |                       | ks. dr Zdzisław Chlewiński                                 | 1964-1967                              |
|                                             |                       | doc. dr hab. Zenomena Płużek                               | 1967-1970                              |
|                                             |                       | prof. dr hab. Maria Grzywak-Kaczyńska                      | 1970-1973                              |
|                                             |                       | ks. prof. dr hab. Zdzisław Chlewiński                      | 1974-2000                              |
|                                             |                       | prof. dr hab. Andrzej Falkowski                            | 2001                                   |
|                                             |                       | prof. dr hab. Adam Biela                                   | 2002-2003                              |
| 3. Katedra Psychologii Społecznej i Religii | 1979                  | dr hab. Piotr Francuz, prof. KUL                           | 2004-                                  |
|                                             |                       | ks. prof. dr hab. Władysław Prężyna                        | 1979-2005                              |
|                                             |                       | dr hab. Stanisława Tucholska, prof. KUL                    | 2006-2008                              |
|                                             |                       | dr hab. Jacek Śliwak, prof. KUL                            | 2008-                                  |

|                                                |      |                                                                                                                                                                                                                 |                                                                    |
|------------------------------------------------|------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------|
| 4. Katedra Psychologii Rozwojowej              | 1958 | prof. dr Tomasz Zaworski<br>doc. dr hab. Zenomena Płużek<br>ks. prof. dr hab. Zdzisław Chlewiński<br>dr hab. Czesław Walesa, prof. KUL<br>dr hab. Piotr Francuz, prof. KUL<br>dr hab. Ewa Rzechowska, prof. KUL | 1958-<br>1971-1979<br>1981-1986<br>1987-2006<br>2006-2008<br>2009- |
| 5. Katedra Psychologii Osobowości              | 2004 | prof. dr hab. Piotr Oleś                                                                                                                                                                                        | 2004-                                                              |
| 6. Katedra Psychologii Rehabilitacji           | 1984 | ks. prof. dr hab. Tadeusz Witkowski<br>prof. dr hab. Maria Braun-Galkowska<br>prof. dr hab. Andrzej Sękowski<br>dr hab. Wojciech Otrębski, prof. KUL                                                            | 1984-2000<br>2000-2002<br>2003-2007<br>2008-                       |
| 7. Katedra Psychologii Różnic Indywidualnych   | 1995 | prof. dr hab. Andrzej Sękowski                                                                                                                                                                                  | 1995-                                                              |
| 8. Katedra Psychoterapii i Psychologii Zdrowia | 1979 | prof. dr hab. Jerzy Strojnowski<br>ks. dr hab. Kazimierz Popielski, prof. KUL<br>prof. dr hab. Adam Biela<br>dr hab. Iwona Niewiadomska, prof. KUL                                                              | 1979-1992<br>1994-2008<br>2008-2010<br>2010-                       |
| 9. Katedra Psychoprofilaktyki Społecznej       | 1987 | ks. prof. dr hab. Czesław Cekiera<br>dr hab. Stanisława Steuden, prof. KUL<br>dr hab. Iwona Niewiadomska, prof. KUL                                                                                             | 1987-2007<br>2007-2008<br>2008-                                    |
| 10. Katedra Psychologii Klinicznej (Dorosłych) |      | dr hab. Stanisława Steuden, prof. KUL                                                                                                                                                                           | 2005-                                                              |

|                                                         |      |                                                                                                                                                                               |                                                           |
|---------------------------------------------------------|------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------|
| 11. Katedra Psychologii Klinicznej (Dzieci i Młodzieży) | 1998 | prof. dr hab. Leszek Szewczyk                                                                                                                                                 | 1998-2009                                                 |
| 12. Katedra Psychologii Emocji i Motywacji              | 1997 | prof. dr hab. Zbigniew Zaleski                                                                                                                                                | 1997-                                                     |
| 13. Katedra Psychologii Organizacji i Zarządzania       | 2004 | prof. dr hab. Adam Biela                                                                                                                                                      | 2004-                                                     |
| 14. Katedra Psychologii Wychowawczej i Rodziny          | 1954 | prof. dr hab. Natalia Reutt<br>prof. dr hab. Natalia Han-Ilgiewicz<br>prof. dr hab. Stefan Kunowski<br>prof. dr hab. Teresa Kukołowicz<br>prof. dr hab. Maria Braun-Gałkowska | 1954-1957<br>1958-1961<br>1961-1979<br>1981-1983<br>1984- |

Opracowanie własne

Każda z katedr ma określoną historię, tradycję badawczą, osiągnięcia naukowe i kadre, dzięki czemu tworzy własny klimat naukowy i więzi oparte na współpracy badawczej.

#### UWAGI KOŃCOWE

Podsumowując refleksje historyczne nad rozwojem psychologii w KUL-u od 1918 roku, tj. od otwarcia tej uczelni w wyzwolonej Rzeczypospolitej, aż do 2010 roku, mogę stwierdzić, że warto było podjąć trud rozświecenia „białych plam” w jej dziejach.

Warto przede wszystkim dlatego, że była to okazja do przeżycia prawdziwej przygody intelektualnej dotyczącej początków psychologii w KUL-u. Ludzie tworzący jej historię byli uczonymi na skalę europejską i mogli pracować naukowo w dowolnym kraju. Jednak najbardziej zależało im na sprawach Polski, ledwie co wyzwolonej z jarzma zaborów. Uznali zatem za swoją potrzebę i obowiązek moralny przyczynienia się do stworzenia klimatu integrującego środowisko akademickie oraz formującego polską inteligencję – niezbędną do pracy w polskim szkolnictwie, administracji państwowej i samorządowej, w wymiarze sprawiedliwości, w szpitalach i w seminariach duchownych czy w sądownictwie kościelnym. W czasie II wojny światowej i w okresie stalinizmu wielu z nich podzieliło losy polskiej inteligencji, ginąc w kaźniach hitlerowskich czy w stalinowskich łagrach. Ich nazwiska można też znaleźć na listach zamordowanych w Katyniu, Miednoje czy w wielu innych miejscach.

Ci, którzy przeżyli okrucieństwa wojny, stworzyli w KUL-u nie tylko nowy program dydaktyki psychologii, lecz także uznali, iż grunt intelektualny pozwala ogłosić rekrutację na studia psychologiczne. Wykazali przy tym niezwykłą zdolność adaptacji psychicznej do zmienionej rzeczywistości politycznej i ustrojowej w powojennej Polsce. Katolicki Uniwersytet Lubelski – jako pierwszy polski uniwersytet – rozpoczął swą działalność już w 1944 roku, licząc się z ryzykiem zamknięcia uczelni przez władze PKWN, które wszak miały swą siedzibę w Lublinie. Kontakty KUL-u z nowymi władzami nie były łatwe. Władze zlikwidowały tu prawo, ekonomię, medycynę i pedagogikę, uznając, że absolwenci tych kierunków nie będą ideologicznie przydatni w PRL. Zezwoliły tylko na funkcjonowanie wydziału humanistycznego i wydziałów uznawanych za kościelne. Jednakże psychologowie postanowili się nie poddać i zorganizowali studia w ramach Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej. Podjęty wysiłek okazał się bardzo owocny, gdyż pozwolił polskiej psychologii przetrwać redukcjonistyczny kryzys okresu stalinowskiego, kiedy to na wszystkich uniwersytetach zredukowano psychologię do fizjologii i neurologii. Jedynie w KUL-u psychologia mogła się rozwijać w sposób wolny od politycznych oraz ideologicznych nacisków.

Dzięki wysokiemu poziomowi metodologicznemu studiów psychologicznych w KUL-u, w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych polska psychologia utrzymała ciągłość przede wszystkim w zakresie psychometrii. Warto wspomnieć o diagnostycznym wydarzeniu z lat siedemdziesiątych, kiedy to na Uniwersytecie Jagiellońskim zorganizowano Ogólnopolską Konferencję Kół Studentów Psychologii na temat: „Perspektywy rozwoju psychologii marksistowskiej”. Do udziału w tej konferencji zaproszono również studentów psychologii z KUL-u. Ponieważ pełniłem wtedy funkcję kuratora ich koła naukowego, studenci przyszedli skonsultować ze mną kwestię swego uczestnictwa. Doradziłem im, żeby uczestniczyli w konferencji i wygłosili referat pt. *O metodologicznych problemach tzw. psychologii marksistowskiej*. Główna jego teza brzmiała, iż tzw. psychologia marksistowska jest nieporozumieniem metodologicznym. Za jej słuszością przytaczano dwa argumenty: metodologiczno-historyczny i filozoficzny. Pierwszy z nich dowodził, iż uprawianie psychologii marksistowskiej należy uznać za anachronizm historyczny, gdyż od stu lat psychologia jest empiryczną dyscypliną, całkowicie niezależną od filozofii. Drugi argument zawierał tzw. krytykę immanentną psychologii marksistowskiej. Zgodnie z nim filozofia marksistowska – rozumiana jako uogólnienie (synteza) twierdzeń nauk szczegółowych – wyklucza w sensie systemowym możliwość uprawiania psychologii marksistowskiej, gdyż psychologia jako nauka szczegółowa jest genetycznie pierwotna wobec filozofii marksistowskiej. Stąd też, w celu uniknięcia błędu *petitio principii*, nie może być mowy ani o fizyce, biologii czy chemii marksistowskiej, ani o psychologii marksistowskiej. Chciałbym dodać, że w tajnym głosowaniu referat studentów z KUL-u uzyskał I nagrodę w konkursie referatów przygotowanych na tę konferencję. Jest to dobry przykład oddziaływania uczelni na psychologię ogólnopolską.

W 1981 roku zaistniały okoliczności, dzięki którym psychologia z KUL-u przestała być jedną wielką „białą plamą” w historii polskiej psychologii. Od tego czasu widnieje już bowiem na jej mapie. Będę prawdziwie usatysfakcjonowany, jeśli informacje o „białych plamach” w historii KUL-owskiej psychologii dotrą do innych środowisk akademickich w Polsce i przyczynią się do zainteresowania działalnością wielkich psychologów, którzy stworzyli naukowo wartościowy klimat dla jej rozwoju. Moje zadowolenie będzie jednak jeszcze pełniejsze, jeśli psychologowie pracujący aktualnie i w przyszłości w KUL-u zechcą sięgać do wspaniałej tradycji metodologicznej, eksperymentalnej, psychometrycznej, klinicznej, rozwojowo-wychowawczej, społecznej, pastoralnej czy psychologii pracy i przemysłowej, gdyż stanowi ona żywe źródło inspiracji.

#### BIBLIOGRAFIA

- Biela, A. (1991). *Analogy in science*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Biela, A. (1993). Grzywak-Kaczyńska, Maria. [W:] J. Walkusz, S. Janeczek, S. Wielgus, S. Fita, J. Misiurek, M. Rusecki, A. Stępień, A. Weiss (red.), *Encyklopedia Katolicka* (kol. 362) Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Braun-Gałkowska, M. (1967). *Wpływ telewizji na niektóre cechy osobowości dzieci*. Warszawa: Ośrodek Badania Opinii Publicznej i Studiów Programowych.
- Braun-Gałkowska, M. (1976). Problem tymczasowości norm polskich metody Rorschacha. *Roczniki Filozoficzne*, 14, 4, 121-134.
- Braun-Gałkowska, M. (1978). Osobowościowe uwarunkowania powodzenia małżeństwa. *Roczniki Filozoficzne*, 16, 4, 59-74.
- Braun-Gałkowska, M. (1979). Powodzenie małżeństwa a postawa religijna małżonków. *Roczniki Filozoficzne*, 17, 4, 71-84.
- Braun-Gałkowska, M. (1980). *Miłość aktywna*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Braun-Gałkowska, M. (1981). *Przygotowanie do małżeństwa*. Lublin: KUL.
- Braun-Gałkowska, M. (1985). *Test rysunku rodziny*. Lublin: RW KUL.
- Braun-Gałkowska, M. (2007). *Poznanie systemu rodzinnego*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Braun-Gałkowska, M. (2008). *Psychologia domowa*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Cekiera, Cz. (1972). *Psychologiczne i środowiskowe determinanty alkoholizmu młodzieży*. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Cekiera, Cz. (1992). *Psychoprofilaktyka uzależnień oraz terapia i resocjalizacja osób uzależnionych*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Chlewiński, Z. (1963). Wprowadzenie do teorii osobowości H. J. Eysencka. *Roczniki Filozoficzne*, 11, 4, 81-91.
- Chlewiński, Z. (1964). Elementy Cattellowskiej teorii osobowości. *Roczniki Filozoficzne*, 12, 4, 49-57.
- Chlewiński, Z. (1966). Niektóre czynniki warunkujące rozwiązywanie problemów. *Roczniki Filozoficzne*, 14, 4, 119-141.

- Chlewiński, Z. (1967). Zakłady naukowe na specjalizacji filozoficzno-psychologicznej. *Roczniki Filozoficzne*, 15, 4, 123-124.
- Chlewiński, Z. (1972). Teoria pobierania próbek z populacji bodźcowej. [W:] *Sprawozdania TN KUL* (s. 23-27). Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Chlewiński, Z. (1975). Pomiar konserwatyzmu i radykalizmu poznawczego w decyzjach indywidualnych i grupowych. *Polish Psychological Bulletin*, 6, 139-146.
- Chojecki, A. (1915). *O wpływie woli na wahania uwagi*. Warszawa: Instytut Psychologii w Warszawie.
- Dąbrowski, K. (1962). *Higiena psychiczna*. Warszawa: PZWS.
- Dąbrowski, K. (1964). *Spółeczno-wychowawcza psychiatria dziecięca*. Warszawa: PZWS.
- Dąbrowski, K. (1975). *Osobowość i jej kształtowanie poprzez dezintegrację pozytywną*. Warszawa: Polskie Towarzystwo Higieny Psychiczej.
- Dąbrowski, K. (1979). *Dezintegracja pozytywna*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Dybowsk, M. (1946). *Działanie woli (Na tle badań eksperymentalnych)*. Poznań: Księgarnia Akademicka.
- Dybowsk, M. (1947). Dojrzewanie woli, jej opóźnianie i przyspieszanie. *Kwartalnik Psychologiczny*, 13, 50-58.
- Grzywak-Kaczyńska, M. (1931). *Próba zastosowania testów do badania i organizowania pracy szkolnej*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Grzywak-Kaczyńska, M. (1933). *Testy i normy do użytku szkół powszechnych*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Grzywak-Kaczyńska, M. (1934). *Succès scolaire et intelligence*. Neuchâtel-Paris: Delachoux et Niestlé.
- Grzywak-Kaczyńska, M. (1935a). *Ee Rendimiento y la Inteligencia*. Madrid.
- Grzywak-Kaczyńska, M. (1935b). *Powodzenie szkolne a inteligencja*. Przedmowa E. Claparede. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Grzywak-Kaczyńska, M. (1967). Wartość diagnostyczna metody Rorschacha przy śledzeniu zmian psychicznych w osobowości pacjenta w toku terapii. *Zdrowie Psychiczne*, 1.
- Han-Ilgiewicz, N. (1958). *Nieznośni chłopcy. Typy plastyczności psychicznej*. Warszawa: PZWS.
- Han-Ilgiewicz, N. (1959). *Potrzeby psychiczne dziecka*. Warszawa: PZWS.
- Janeczek, S., Maciołka, M., Charzyński, R. (red.) (2009). *Ks. Idzi Benedykt Radziszewski: Pisma*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Kornas-Biela, D. (1977). Z badań nad pojęciami moralnymi w psychologii polskiej. *Summarius*, 6, 26, 43-51.
- Kornas-Biela, D. (1981). Pochodzenie i zmienność norm moralnych w świadomości dzieci niewidomych i widzących. *Roczniki Filozoficzne*, 29, 4, 75-121.
- Kostrzewski, J. (1964). Kwestionariusze czynnikowe R. B. Cattella do badania osobowości dzieci i ich wartość diagnostyczna. *Roczniki Filozoficzne*, 12, 4, 59-79.

- Kostrzewski, J. (1967). Genetyka inteligencji. [W:] *Sprawozdania Towarzystwa Naukowego KUL* (s. 99-103). Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Kukołowicz, T. (1970). *Poczucie bezpieczeństwa w rodzinie*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Kukołowicz, T. (1971). *Rodzina w procesie uspołeczniania człowieka*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Kukołowicz, T. (1972). *Dobro wspólne w sytuacjach uspołeczniających dziecko w rodzinie*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Kukołowicz, T. (1976). *Postawy ojcowskie w zależności od wieku*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Kukołowicz, T. (1978). *Pomagamy w samowychowaniu*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Kunowski, S. (1958). Przyczyny wykołajenia współczesnej młodzieży. *Homo Dei*, 5, 698-704.
- Kunowski, S. (1959a). Ochrona młodzieży przed publikacjami demoralizującymi. *Katecheta*, 14, 472-477.
- Kunowski, S. (1959b). Proces wykołajenia wychowawczego młodzieży (analiza na tle zjawiska chuligaństwa). *Zeszyty Naukowe KUL*, 2, 77-96 oraz 3, 29-52.
- Kunowski, S. (1964). Osobowość współczesnej młodzieży akademickiej. *Roczniki Filozoficzne*, 12, 4, 27-39.
- Kunowski, S. (1966). Psychoterapeutyczne znaczenie kształcenia charakteru młodzieży. *Roczniki Filozoficzne*, 14, 4, 29-47.
- Leszczuk, E., Płużek, Z. (1968). Psychologia na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w latach 1918-1968. *Roczniki Filozoficzne*, 16, 4, 5-50.
- Majkowski, J. (1961). Kierunki współczesnej psychologii religii. *Roczniki Filozoficzne*, 11, 4, 5-30.
- Majkowski, J. (1962). Technizacja a religijność. *Ateneum Kapłańskie*, 320, 175-185.
- Majkowski, J. (1964). Ksiądz jako słuchacz Słowa Bożego. *Ateneum Kapłańskie*, 330-331, 105-110.
- Majkowski, J. (1965). *Święty Stanisław Kostka*. Rzym.
- Mercier, D. (1900). Historia psychologii nowożytnej. *Przegląd Filozoficzny* (Warszawa).
- Mercier, D. (1901). Psychologia. *Przegląd Filozoficzny* (Warszawa).
- Mielczarska, W. (1947). O wpływie wysiłku na czynniki pracy. *Kwartalnik Psychologiczny*, 13, 204-266.
- Nowodworski, W. (1962). Bibliografia prac ks. Idziego Radziszewskiego oraz artykułów i fragmentów o nim. *Zeszyty Naukowe KUL*, 5, 131-135.
- Panasiuk, M. (1990). Rozwój myślenia dzieci głuchych: rozumowanie przez analogię a oddziaływanie wychowawcze. Warszawa: Wyd. Szkolne i Pedagogiczne.
- Papierkowski, Z. (1928). *Bezskuteczne podżeganie do przestępstwa*. Warszawa: Drukarnia Policyjna.
- Papierkowski, Z. (1933). *Dowód poszlakowy w postępowaniu karnym*. Lublin: Drukarnia Techniczna Lwów.

- Papierkowski, Z. (1937). Psychologia na usługach procesu karnego. *Przegląd Więziennictwa Polskiego*, 1, 38-52.
- Pastuszka, J. (1926). *Pochodzenie władzy państwowej według R. Bellarmina*. Włocławek: Gebethner i Wolff.
- Pastuszka, J. (1928). *Filozofia religii M. Schellera*. Włocławek: Gebethner i Wolff.
- Pastuszka, J. (1929). Filozofia religii. [W:] J. Pastuszka (red.), *Zarys filozofii*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Pastuszka, J. (1930). *Niematerialność duszy ludzkiej u św. Augustyna*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Pastuszka, J. (1933). *Filozofia religii H. Bergsona*. Warszawa.
- Pastuszka, J. (1938a). *Filozofia komunizmu – materializm*. [W:] *Bolszewizm* (s. 1-29). Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Pastuszka, J. (1938b). *Psychologia indywidualna. Studium krytyczne*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Pastuszka, J. (1938c). *Psychologia komunizmu*. [W:] *Bolszewizm* (s. 216-252). Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Pastuszka, J. (1939a). Filozoficzne podstawy rasizmu. *Ruch Katolicki*, 9, 156-172.
- Pastuszka, J. (1939b). Rasizm jako światopogląd. *Ruch Katolicki*, 9, 101-116.
- Pastuszka, J. (1946). *Psychologiczne źródła niewiary*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Pastuszka, J. (1961). *Psychologia ogólna*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Pastuszka, J. (1962). Psychologia głębi. *Roczniki Filozoficzne*, 9, 31-53.
- Pastuszka, J. (1963). *Charakter człowieka. Struktura – typologia – diagnostyka psychologiczna*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Pastuszka, J. (1965a). Proces myślenia u św. Tomasza z Akwinu i M. Heideggera. *Roczniki Filozoficzne*, 13, 4, 33-47.
- Pastuszka, J. (1965b). Specjalizacja filozoficzno-psychologiczna na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL. *Roczniki Filozoficzne*, 13, 4, 154-162.
- Pastuszka, J. (1967). *Kapłan – Człowiek – Duszpasterz*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Pastuszka, J. (1971). *Historia psychologii*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Pietrulewicz, B. (1983). *Rozwój rozumowania przez analogię u dzieci niewidomych w wieku szkolnym*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Plużek, Z. (1960). *Psychologia kliniczna*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Plużek, Z. (1961). Samobójstwa w Krakowie. *Neurologia, Neurochirurgia i Psychiatria w Polsce*, 1.
- Plużek, Z. (1966a). Podstawowe założenia teoretyczne psychologii projekcyjnej. *Roczniki Filozoficzne*, 14, 4, 19-27.
- Plużek, Z. (1966b). *Wartość diagnostyczna testu WISKAD-MMPI w zakresie nozologii psychiatrycznej*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.

- Plużek, Z. (1978). *Problemy psychosomatyczne w chorobie wrzodowej żołądka i dwunastnicy*. Warszawa: PZWL.
- Pomianowski, R. (1980a). *Wprowadzenie do „Inwentarza preferencji zawodów” (VPI) Johana L. Hollanda*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Pomianowski, R. (1980b). *Skala postaw eklezjalnych*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Popielski, K. (1975). *Rola idei wiodącej w procesie integracji osobowości*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Popielski, K. (1977). *Viktor E. Frankl*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Popielski, K. (2001). *K psychologii osobnego subiekta*. Trnava: Trnavska univerzita.
- Popielski, K. (2008). *Psychologia egzystencji*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Prężyna, W. (1967). Koncepcja postawy w psychologii. *Roczniki Filozoficzne*, 15, 4, 25-38.
- Prężyna, W. (1977). *Motywacyjne korelaty centralności przedmiotu postawy religijnej*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Prężyna, W. (1981). *Funkcja postawy religijnej w osobowości człowieka*. Lublin: RW KUL.
- Prężyna, W. (1993). Psychologia wczoraj i dziś w KUL. [W:] *Symposium 75-lecia KUL*. Lublin: RW KUL.
- Radziszewski, I. (1909). Pierwszy Zjazd Neurologów, Psychiatrów i Psychologów Polskich. *Ateneum Kapłańskie*, 2, 264-273.
- Radziszewski, I. (1911). *Geneza religii w świetle nauki i filozofii*. Włocławek: Gebethner i Wolff.
- Radziszewski, I. (1913). *Credo nowożytnego fizjologa*. Włocławek: Gebethner i Wolff.
- Radziszewski, I. (1922). *Notatki z wykładów ks. I. Radziszewskiego*. Lublin: Wydawnictwo Sekcji Skryptów Bratniej Pomocy Studentów KUL.
- Radziszewski, I. (2009). *Pisma*. [W:] S. Janeczek, M. Maciołka, R. Charzyński (red.), *Ks. Idzi Benedykt Radziszewski: Pisma*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Reutt, J. (1947). Przedstawienie celu a postępowanie. *Kwartalnik Psychologiczny*, 13, 59-155.
- Reutt, J. (1949). *Badania psychologiczne nad wahaniem*. Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauki.
- Reutt, J. (1957). Z badań nad zagadnieniem słownej ekspresji aktów woli. *Roczniki Filozoficzne*, 5, 195-205.
- Rutkiewicz, B. (1913). *Szkice o celowości w przyrodzie ze szczególnym uwzględnieniem świata organicznego*. Poznań: Księgarnia św. Wojciecha.
- Rutkiewicz, B. (1921). *Contribution a l'etude des nervs craniens de „Ameiurus nebulosus”*. Grenoble: J. Allier.
- Rutkiewicz, B. (1925). *Psychologia poznania*. Lublin (Rękopis litograficzny).
- Rutkiewicz, B. (1929). *Psychologia eksperymentalna*. Lublin: Sekcja Skryptów Bratniej Pomocy Studentów KUL.

- Rutkiewicz, B. (1931). Witalizm metodologiczny i witalizm metafizyczny. *Przegląd Filozoficzny*, 34, 171-179.
- Rutkiewicz, B. (1932). *Indywidualizm, ewolucja i finalizm biologiczny*. Lublin: Towarzystwo Filozoficzne św. Tomasz z Akwinu przy Towarzystwie Wiedzy Chrześcijańskiej.
- Rutkiewicz, R. (1933). *L'Individualisation, l'Evolution et le Finalisme biologique*. Paris: J. Vrin.
- Sękowska, Z. (1962). Eksperymentalna rewalidacja niewidomych bez rąk. *Szkoła Specjalna*, 23, 135-142.
- Sękowska, Z. (1963a). Kompensacja zmysłu wzroku u ludzi ociemniałych. *Szkoła Specjalna*, 24, 115-122.
- Sękowska, Z. (1963b). Psychologia w rewalidacji inwalidów. *Roczniki Filozoficzne*, 11, 33-43.
- Sękowska, Z. (1965a). Ergonomia w rewalidacji inwalidów. *Sprawozdanie Towarzystwa Naukowego KUL*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Sękowska, Z. (1965b). *Psychologiczne podstawy rewalidacji ociemniałych*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Sękowska, Z. (1965c). Synkretyzm w świadomości lingwistycznej dzieci głuchych, *Roczniki Filozoficzne*, 13, 4, 145-154.
- Sękowska, Z. (1966). Badania psychologiczne słownika dzieci niewidomych. *Roczniki Filozoficzne*, 14, 4, 61-84.
- Sękowska, Z. (1971). *Pedagogika specjalna*. Lublin: UMCS.
- Stachyra, J. (1971). Z badań nad rozwojem umysłowym dzieci głuchych. *Roczniki Filozoficzne*, 19, 4, 101-114.
- Steuden, M. (1992). *Wartość diagnostyczna baterii testowej Luria-Nebraska*. Lublin: Norbertinum.
- Steuden, S. (1979). Analiza psychologiczna zachowania się osób zrównoważonych i niezrównoważonych emocjonalnie w sytuacjach konfliktowych. *Przegląd Psychologiczny*, 22, 507-515.
- Steuden, S., Steuden, M. (1978). Z zagadnień dominacji półkul mózgowych. *Roczniki Filozoficzne*, 26, 4, 153-162.
- Strojnowski, J. (1960). O psychiatrii niemieckiej. *Zeszyty Naukowe KUL*, 3, 134-140.
- Strojnowski, J. (1962). Zasady psychoterapii w ujęciu K. G. Junga. *Przegląd Lekarski*, 18 (seria II), 11, 1-14.
- Trębacziewicz, S. (1961). Refleksje psychologiczne związane z filmem „Odwiedziny Prezydenta”. *Psychologia Wychowawcza*, 4, 409-412.
- Trębacziewicz, S. (1963). Psychologia w szkole. *Roczniki Filozoficzne*, 11, 4, 17-21.
- Tucholska, S. (2003). *Wypalenie zawodowe u nauczycieli*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Tucholska, S. (2009). *Psychologiczne aspekty doświadczania żałoby*. Lublin: Wydawnictwo KUL.

- 
- Walesa, Cz. (1970). *Wpływ eksperymentalnego uczenia dzieci na rozwój ich zdolności logicznych* (mps pracy doktorskiej, Katolicki Uniwersytet Lubelski).
- Walesa, Cz. (1972). Rozwój procesów decyzyjnych u dzieci. *Roczniki Filozoficzne*, 20, 4, 101-142.
- Walesa, Cz. (1975). Geneza ryzyka. *Roczniki Filozoficzne*, 23, 4, 71-86.
- Walesa, Cz. (1988). *Podjmowanie ryzyka przez dzieci i młodzież. Badania rozwojowe*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Witkowski, T. (1971). *Pomoc terapeutyczna w kontakcie międzysobowym*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Witkowski, T. (1985). *Poziom rozwoju społecznego upośledzonych umysłowo*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Zaworski, T. (1947). Akustyczne wyobrażenia ejdetyczne. *Kwartalnik Psychologiczny*, 13, 156-503.